

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Jana Chaloupková

Současný anarchofeminismus v ČR

Diplomová práce

Praha 2014

Autor práce: **Jana Chaloupková**

Vedoucí práce: **PhDr. Jitka Gelnarová, PhD**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

CHALOUPKOVÁ, Jana. *Současný anarchofeminismus v ČR*. Praha, 2014. 69 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jitka Gelnarová, PhD.

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na ideologii anarchofeminismu. Důraz klade na to, jak funguje v praxi symbióza dvou ideologií (feminismu a anarchismu), které body se stávají opěrnými a které jsou upozaděny, případně zcela vynechány a jak se ideologie vyvíjí v čase. Práce má dvě hlavní části, které se zaměřují na ranou, historickou fázi anarchofeminismu, která je zosobněna především anarchistkou Emmou Goldman, a na fázi současnou na příkladu české *Feministické skupiny 8. března/Anarchofeministické skupiny*. Emma Goldman je považována za zakladatelku, případně nejvýraznější předchůdkyni tohoto proudu. Její dílo představuje nejucelenější soubor myšlenek, ze kterých anarchofeminismus vychází. Feministická skupina 8. března, jež se později přejmenovala na Anarchofeministickou skupinu je jediným ženským kolektivem, který vznikl na území České republiky a otevřeně se hlásil k ideologii anarchofeminismu. Práce využívá přístupů diskurzivní a obsahové analýzy – v první kapitole jsou analyzovány především eseje Emmy Goldman, které věnovala feministickým tématům, v druhé kapitole časopis Anarchofeministické skupiny *Přímá cesta*, anarchistický časopis *A-kontra* a internetové stránky liberálně feministických organizací *Gender Studies, o.p.s.* a *Česká ženská lobby*. Na základě této analýzy se práce snaží definovat základní prvky ideologie anarchofeminismu a její odlišnosti od anarchismu a feminismu.

Abstract

The diploma thesis is focused on the ideology of anarchy-feminism. One of the goals is to study how actually works the linkage between anarchism and feminism and which elements are important and which are missing and how the ideology defers in time. The thesis has two parts - the first one is focused on historical phase of anarchy-feminism, especially on Emma Goldman, American anarchist philosopher, who is often labelled as the founder of this ideology; second part is concerned on *Feministická skupina 8. března/Anarchofeministická skupina*, contemporary anarchy-feminist collective in the Czech republic. *Feministická skupina 8. března/Anarchofeministická skupina* (8 March Feminist Group/Anarchofeminist group) is the only collective in Czech history which adopted anarchy-feminist ideology. The thesis uses critical discourse analysis and also content analysis. In the first chapter we will analyze Emma Goldman's essays that are concerned on feminist topics. In the second chapter we will critically analyze the publications of *Anarchofeministická skupina* – magazine *Přímá cesta*, *Siréna*, than the anarchist magazine *A-kontra*, and the websites of two current liberal feminist organizations in the Czech republic – *Gender Studies, o.p.s.* and *Česká ženká lobby*. The conclusion compares results of those analysis, we defines the basic elements of anarchy-feminism.

Klíčová slova

anarchismus, feminismus, ideologie, Česká republika, subkultura, radikální levice, gender

Keywords

anarchism, feminism, ideology, Czech republic, subculture, extreme left, gender

Rozsah práce: 131 912 znaků s mezerami

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Jana Chaloupková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce PhDr. Jitce Gelnarové, PhD za její cenné rady, pečlivý a trpělivý přístup, PhDr. Martě Kolářové za konzultaci k práci a Mgr. Lindě Sokačové za poskytnutý dosud nepublikovaný článek a ochotu se mnou sepsat rozhovor.

V neposlední řadě patří dík taktéž mým rodičům za jejich podporu a trpělivost.

**Institut politologických studií
Teze diplomové práce**

Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Projekt diplomové práce

Současný anarchofeminismus v ČR

Řešitel: Bc. Jana Chaloupková

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Gelnarová

Akademický rok: 2012/2013

Datum odevzdání:

Souhlasím s vedením práce:

Vymezení tématu:

Práce se bude věnovat tématu, které doposud není nijak uceleně zpracováno, a to ideologii současného anarchistického feminismu. Pro možnost hlubšího zkoumání se omezí pouze na Českou republiku. Feministickým skupinám na české extrémní levici byly už věnovány některé sociologické práce, především se jedná o studie Marty Kolářové a Lindy Sokačové. Jejich přístup se ale do velké míry odlišuje od toho, který použije tato práce. Zaměřovaly se více na genderový aspekt, na role a postavení žen v strukturách českého anarchismu, konkrétní myšlenky zůstávaly vedlejšími tématy. Tato práce si klade za cíl zkoumat anarchofeminismus výhradně z hlediska jeho ideologie. Zaměří se na konkrétní témata, která anarchofeministické skupiny přinášejí a jaká nabízejí jejich řešení.

Ačkoliv početně anarchofeministické skupiny nepředstavují významnou část politického spektra v České republice, z hlediska politologie přináší zajímavou problematiku ke zkoumání, tj. prolínání dvou ideologií. Poprvé se spojování anarchismu s feminismem a vytváření nové specifické doktríny objevuje na přelomu 19. a 20. století, zosobněné především Emmou Goldman (v českém prostředí např. Luisou Landovou-Štychovou). Přesto nelze tvrdit, že by dnešní anarchofeministické skupiny přímo navazovaly na své historické předchůdkyně, spíše svoji ideologii samy vytváří. Přináší nová současná témata, jako je například globalizace, navazují spíše na druhou či třetí vlnu feminismu. Jak konkrétně feminismus ovlivňuje anarchistickou ideologii a naopak, jak spojení funguje v praxi a čím se odlišuje anarchistický feminismus od toho „institucionalizovaného“, bude předmětem výzkumu této práce.

Práce se zaměří na skupiny, jež je možné mezi anarchofeministické zařadit, tedy především na jednu - Feministickou skupinu 8. března/Anarchofeministickou skupinu. Zkoumána bude především její agenda, jakési programové body, které právě ideologii utvářejí. Dále se bude práce zabývat i důvody, proč skupiny vznikaly, případně zanikaly a jaký dopad mělo jejich působení na ideologii české anarchistické scény nebo dalších feministických organizací.

Výzkumné otázky:

Jak vypadá ideologie současného anarchofeminismu v ČR? Jaké prvky anarchismu a feminismu v ní chybí, nebo jsou vnímány jako nedůležité? Jak funguje vztah mezi

těmito ideologiemi? Jak se současný český anarchofeminismus odlišuje od anarchofeminismu Emmy Goldman? Čím obohacuje institucionální feminismus a čím anarchismus?

Na tyto otázky odpoví v první řadě analýza alternativních médií, především tiskovin, která vydávala různá uskupení na anarchistické scéně, a která se dotýkají tématu feminismu a genderu. Jedná se především o *A-kontra*, *Bloody Mary*, a *Přímá cesta*. Tištěná média doplní i rozhovory s (bývalými) členkami a členy skupin. V druhé řadě se také bude výzkum opírat o světovou i českou odbornou literaturu.

Metodologie:

V diplomové práci bude použit kvalitativní výzkum. V první části se práce zaměří na analýzu odborné literatury, zaměřující se na ideologie anarchismu a feminismu a na historický vývoj jejich propojování. Druhá část práce bude koncipována jako jedinečná případová studie anarchofeminismu v ČR, potažmo jedné skupiny (Feministická skupina 8.března/Anarchofeministická skupina), která byla asi nejvýraznějším zástupcem této ideologie. Jedinečná případová studie nám dovolí hlouběji se věnovat konkrétní úzce definované problematice. Zároveň přinese vhled do, pro politologii zajímavé, tematiky propojování ideologií. Jednopřípadová studie bude postavena na analýze textů a částečně strukturovaných rozhovorech s účastníky. K analýze výše zmíněných alternativních tiskovin budou použity dva přístupy, obsahová analýza a kriticky diskurzivní analýza. Práce si neklade za cíl vytvoření obecné teorie, nýbrž detailní analýzu konkrétního případu.

Předpokládaná osnova práce:

- Úvod
- Ideologie anarchofeminismu v historické perspektivě
 - o Vznik a vývoj ideologie ve světě i na území dnešní České republiky
- Ženy na současné české anarchistické scéně
 - o Ženská témata, vydávání ženských časopisů apod., předstupeň vzniku samostatné skupiny
 - o Analýza vydávaných textů
- Feministická skupina 8. března
 - o Stručná historie skupiny
 - o Analýza vydaných textů a rozhovorů – vyvození hlavní ideologické základny skupiny
- Porovnání ideologie Anarchofeministické skupiny (Feministické skupiny 8. března) s ideologií anarchismu a feminismu a zároveň historického anarchofeminismu
- Závěr

Předpokládaná literatura:

Neperiodická literatura:

ATTON, Chris: *Alternative Media*. London: SAGE, 2002. ISBN: 978-0761967712

BARŠA, Pavel; CÍSAŘ, Ondřej: *Levice v postrevoluční době. Občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN: 80-7325-033-0

BARŠA, Pavel: *Panství člověka a touha ženy*. Praha: SLON, 2002. ISBN: 80-86429-06-7

BRYSON, Valerie: *Feminist political theory: an introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003. ISBN 0333945689

HAŠKOVÁ, KŘÍŽÍKOVÁ, LINKOVÁ: *Mnohohlasem: Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav AVČR 2006.

HEYWOOD, Andrew: *Politické ideologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN: 80-86861-71-6

KOLÁŘOVÁ, Marta: *Protest proti globalizaci. Gender a feministická kritika*. Praha: SLON, 2009. ISBN: 978-80-86429-96-0

KORNEGGER, Peggy: *Anarchism: The Feminist Connection*. The Anarchist Library. 2009. Dostupný také online z WWW:

<http://library.uniteddiversity.coop/More_Books_and_Reports/The_Anarchist_Library/Peggy_Kornegger_Anarchism_The_Feminist_Connection_a4.pdf>

PATEMAN, Carole: *The Disorder of Women: Democracy, Feminism and Political Theory*. Cambridge: Polity Press, 1989. ISBN: 978-0804717656

ROWBOTHAM, Sheila: *Women in Movement. Feminism and Social action*. London, New York: Routledge, 1992. ISBN 0-415-90652-0

SHULMAN, Kates: *Red Emma Speaks*. New York: Humanity Books, 1998. ISBN: 978-1573924641

SOKAČOVÁ, Linda (ed.): *Gender a demokracie: 1989-2009*. Praha: Gender Studies, 2009.

THOMPSON, Denise: *Radical Feminism Today*. London: SAGE, 2001. ISBN: 0-7619-6341-3

TOMEK, Václav; SLAČÁLEK, Ondřej: *Anarchismus. Svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-781-2

TOMEK, Václav; SLAČÁLEK, Ondřej: *Průvodce anarchismem. Myšlenky, proudy, osobnosti*. Praha: MANIBUS PROPRIIS, 2005. ISBN: 80-239-6409-7

Periodická literatura:

ARCHER MANN, Susan; HUFFMAN, Douglas J.: The Decentering of Second Wave Feminism and the Rise of the Third Wave. *Science & Society*. 2005. Vol. 69, No. 1, Pp. 56-91.

DUNCAN, Graeme: Understanding Ideology. *Political Studies*. Blackwell Publishing. 1987. Vol. 35, Is. 4., Pp. 649-659.

GEMIE, Sharif: Anarchism and Feminism: a historical survey. *Women's History Review*. London, New York: Routledge. 1996. Vol. 5, No. 3, Pp. 417-444.

de HEREDIA, Marta Iniguez. History and Actuality of Anarcha-feminism: Lessons from Spain [online]. *Lilith: A Feminist History Journal*, Vol. 16, 2007: 42-56. Dostupný také z WWW:

<http://search.informit.com.au/documentSummary;dn=298810681090784;res=IELHSS>
≥ ISSN: 0813-8990. [cited 04 Jun 13]

MACK-CANTY, Coleen: Third-Way Feminism and the Need to Reweave the Nature/Culture Duality. *NWSA Journal*. 2004, Vol. 16 Is. 3, Pp. 154-179. ISSN: 10400656

MAYNARD, Mary: Beyond the 'big three': the development of feminist theory into the 1990s. *Women's History Review*, 1995. Vol. 4, Is. 3, Pp. 259-281.

ROSENBERG, Jessica; GAROFALO, Gitana: Riot Grrrl: Revolutions from within.
SIGNS The University of Chicago Press. Spring, 1998. Vol. 23, No. 3.

SHANNON, Deric: Articulating Contemporary Anarcha-Feminism. *Theory in Action*.
2009. Vol. 2, No. 3.

Alternativní tiskoviny:

A-kontra

Bloody Mary

Přímá cesta

Absolventské práce:

KOLÁŘOVÁ, Marta: *České antikapitalistické hnutí z hlediska genderu a vztah
k feminizmu*. Praha: FSV UK, 2005. (rigorózní práce)

Obsah

ÚVOD.....	1
1. EMMA GOLDMAN.....	5
1.1. MRAVY A MORÁLKA	8
1.2. RODINA.....	11
1.3. MANŽELSTVÍ	13
1.4. HLASOVACÍ PRÁVO PRO ŽENY	15
1.5. LÁSKA A PŘIROZENOST.....	18
2. FEMINISTICKÁ SKUPINA 8. BŘEZNA/ ANARCHOFEMINISTICKÁ SKUPINA	21
2.1. PŘEDCHŮDCI ANARCHOFEMINISTICKÉ SKUPINY.....	21
2.1.1 ČASOPIS WICCA	22
2.1.2 SKUPINA LUNA.....	23
2.1.3 BLOODY MARY.....	23
2.2. IDEOLOGIE FEMINISTICKÉ SKUPINY 8. BŘEZNA/ ANARCHOFEMINISTICKÉ SKUPINY.....	25
2.2.1 RODINA A VÝCHOVA	26
2.2.2 SEXUALITA.....	39
2.2.3 JAZYK A STYLISTIKA	51
ZÁVĚR	56
SUMMARY	61
POUŽITÁ LITERATURA.....	62
SEZNAM PŘÍLOH.....	66
PŘÍLOHY	67

Úvod

Cílem této práce je popsat ideologii anarchofeminismu. Důraz bude kladen na to, jak funguje v praxi symbióza dvou ideologií (feminismu a anarchismu), které body se stávají opěrnými a které jsou upozaděny, případně zcela vynechány a jak se ideologie vyvíjí v čase. Zaměříme se jak na ranou, historickou fázi anarchofeminismu, která je zosobněna především anarchistkou Emmou Goldman, tak na fázi současnou na příkladu české Feministické skupiny 8. března/Anarchofeministické skupiny. Tyto dva subjekty jsou vybrány zcela záměrně. Emma Goldman je považována za zakladatelku, případně nejvýraznější předchůdkyni tohoto proudu. Její dílo představuje nejucelenější soubor myšlenek, ze kterých anarchofeminismus vychází. Feministická skupina 8. března, jež se později přejmenovala na Anarchofeministickou skupinu, je jediným kolektivem, který vznikl na území České republiky a otevřeně se hlásil k ideologii anarchofeminismu. Na svém kontě má pestrou publikační činnost, která nám poskytuje dostatečný prostor, ideologii skupiny zkoumat.

Práce zaměřující se na témata současného radikálního nebo extrémně levicového feminismu existují i v českém prostředí, ale jedná se o práce sociologické, které zkoumají především genderové aspekty takových skupin, z jakých konkrétních důvodů vznikly, jaké je postavení a role žen v těchto skupinách, atd. Tato práce si klade za cíl zkoumat anarchofeminismus z jiné perspektivy, z hlediska ideologie, proto přináší nový, jedinečný pohled. Zásadní proto budou témata, na něž se anarchofeministické skupiny, či jejich osobnosti, zaměřují.

Nutno podotknout, že, jak uvádí Václav Tomek a Ondřej Slačálek, termín *anarchofeminismus* vzniká až v 60. letech 20. století jako označení určitého typu levicové kritiky liberálního feminismu.¹ Zároveň ale tento termín označuje i genderově vyprofilovaný proud uvnitř anarchistického hnutí. Emma Goldman svým dílem spojuje oba tyto přístupy, a právě proto bývá označována za hlavní osobnost, která ideologii anarchofeminismu formovala. Přesto, že působila před sto lety, na přelomu 19. a 20. století, jsou témata, kterým se věnovala, dosud aktuální a dnešní feministky se na ni odvolávají. Jak podotýká Alix Kates Shulman je poměrně paradoxní, že v 60. letech se

¹ Srov. TOMEK, Václav; SLAČÁLEK, Ondřej. 2006b. *Průvodce anarchismem. Myšlenky, proudy, osobnosti*. Praha: Manibus Propriis. 2006. ISBN: 80-239-6409-7. Str. 64.

k myšlenkám Emmy Goldman neodvolávaly pouze anarchistky nebo radikální feministky ale i feministky liberální.²

Označení anarchofeminismus může znít jako tautologie, jelikož základním prvkem anarchismu je požadavek osvobození a rovnosti všech nezávisle na jejich postavení, příjmu, pohlaví nebo sociální roli, a tedy důraz na ženy pozbývá smyslu. Přesto má toto označení smysl, jelikož vzniklo v konkrétní situaci a z konkrétních příčin. Anarchofeministické kolektivy vznikaly především z anarchistického hnutí, jehož členky postrádaly dostatečný důraz na ženskou emancipaci a zároveň často obviňovaly soudobé anarchisty ze sexismu. Často pocítovaly, že i uvnitř anarchistických kolektivů jsou muži zvýhodněni, a požadovaly, aby anarchistické hnutí bylo příkladem budoucí společnosti, která bude založena na rovnosti všech. Anarchofeministické kolektivy navazovaly i styky mimo anarchistické hnutí, většinou s radikálními feministkami, ale vždy zůstávaly kritické k liberálnímu, institucionalizovanému feminizmu.

První část práce se zaměří na rozbor textů Emmy Goldman, přepisů jejích přednášek a esejů. V uceleném souboru je s vlastní předmlouvou vydala Alix Kates Shulman pod názvem *Red Emma Speaks: An Emma Goldman Reader*. Emma Goldman byla především ideoložkou anarchismu. V jejím pojetí byla ženská otázka součástí ideologie anarchismu, jen byla většinou opomíjená. Sama byla vůči feminizmu kritická, především z toho důvodu, že neschvalovala oddělení ženské emancipace od emancipace celé společnosti.

Emma Goldman samozřejmě nebyla jedinou osobností anarchistického hnutí, která kladla důraz na ženskou otázku. Jako další osobnosti ideologie, kterou dnes nazýváme anarchofeminismem, bychom mohli označit současnice Emmy Goldman Francouzsku Louise Michel, účastnici pařížské komuny, nebo americkou aktivistku Voltairine de Cleyre. Obě se zaměřovaly na otázku výchovy dětí, postavení žen dělnic ve společnosti a možnost kontrolovaného rodičovství. Na rozdíl od Emmy Goldman ale tolik nepublikovaly, tudíž se mnoho z jejich myšlenek nezachovalo, a proto se tato práce zaměří výhradně na její dílo.

Za připomenutí ještě stojí nejznámější a největší anarchofeministický kolektiv v historii, kterým je španělská skupina *Mujeres Libres* (Svobodné ženy). Ta působila během občanské války ve Španělsku. Založena byla právě z přesvědčení, že ženy jsou

² Srov. *Red Emma Speaks: an Emma Goldman Reader*. Compiled and edited by Alix Kates Shulman. Third

ve španělském anarchistickém hnutí diskriminovány, jsou jim svěřovány pouze podřadné úkoly a muži jim nedůvěřují. *Mujeres Libres* se zaměřovaly především na vzdělávání a osvětu místních žen.³

V radikálně levicovém prostředí České republiky vzniká poptávka po orientaci na ženská témata již během 90. let. Prvním samostatným *fanzinem*⁴, který se věnoval ženské otázce, byl zin *Wicca*, vydávaný mezi lety 1993 a 1996, který propojoval feminismus s ekologií, moderním pohanstvím i anarchistickými prvky. Na něj později nepřímou navazuje ženská skupina *Luna*, která působila především ve squatterském hnutí od roku 1995 do roku 1998. Skupina na některých akcích spolupracovala i s neziskovými organizacemi jako ProFem nebo Gender studies, přesto většina akcí, které pořádala, byla úzce spjata se squatem Ladronka. Po zániku Luny ženská témata z anarchistické scény nezmizela, jak podotýká Marta Kolářová, aktivistky působily v redakci anarchistického časopisu *Existence*. Další ženskou aktivitou propojenou s anarchistickou scénou byl zin *Bloody Mary*, který se především orientoval na punkovou subkulturu a hlásil se k hnutí *Riot Grrrls*⁵. Vydáván byl nepravidelně, přibližně od roku 2000 do 2011. Jak tvrdí Kolářová, k anarchofeminismu se zin nehlásil, některé články by bylo možno řadit spíše k liberálnímu feminizmu (stínová vláda žen, první poslankyně). Silná je orientace na kritiku mužů v punkovém a anarchistickém hnutí.⁶

V roce 2000 vzniká Feministická skupina 8. března, za účelem organizace jednorázové akce Globální stávky žen v roce 2001. Skupina zůstala aktivní i poté, vydávala vlastní zpravodaj *Siréna*, 7 čísel (2001-2002), a později časopis *Přímá cesta*, 9 čísel (2001-2008). V roce 2004 se skupina přejmenovala na Anarchofeministickou skupinu, aby, jak skupina podotýká na svých webových stránkách, název „jasně

edition. Atlantic Highlands, NJ, USA: Humanities Press. 1998. Str. 3

³ NAPUTI, Tiara: *Mujeres Libres: Identity Formation in Anarchist Spain. Conference Papers*. Austin, Texas: [National Communication Association](#); 2008. Str. 5, 8, 14.

⁴ Fanzin, případně jen zin, je označení pro alternativní médium, amatérskou publikační činnost, která se věnuje tématům, jež nebývají zastoupena v sehnatelných médiích, často se jedná o menšinové názory, které mohou být nepřátelské vůči většinovému názoru společnosti. Srov. ATTON, Chris: *Alternative Media*. London: SAGE, 2002.

⁵ Riot Grrrls je především hudební subkultura. Jádrem tvoří ryze ženské punkové kapely, silný důraz je kladen na texty, které bývají radikálně feministické s anarchistickými prvky.

⁶ Srov. KOLÁŘOVÁ, Marta. *Princezny a bojovnice: ženský aktivismus v radikálních hnutích*. In: *Mnohohlasem: Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR. 2009.

vyjadřoval její názorovou orientaci⁷. Na tento kolektiv se zaměříme v druhé části práce.

Jak zpravodaj Siréna, tak časopis Přímá cesta podrobíme obsahové a diskurzivní analýze⁸. Předmětem stejné analýzy bude i anarchistický časopis *A-kontra*, který bude v této práci reprezentovat širší anarchistickou scénu v České republice. Liberální feminismus budou zastupovat dvě organizace *Gender Studies, o.p.s.*, která funguje již od 90. let 20. století, a také *Česká ženská lobby*, která sice vznikla až po zániku Anarchofeministické skupiny, zato je jakousi zaštiťující organizací mnoha feministicky se orientujících aktivit v ČR. *Gender Studies* ani *Česká ženská lobby* nevydávají časopisy, které by bylo možno porovnávat s časopisem *Přímá cesta* nebo *A-kontra*, ale k porovnání nám postačí prohlášení, která uveřejňují na svých webových stránkách, nebo aktivity, jichž se účastní. V analýze bude kladen důraz především na specifická témata, kterým se věnuje AFS, a na to, jaký je na tyto témata kladen důraz v anarchistickém hnutí a v prostředí liberálního feminismu. Kromě toho se zaměříme taktéž na pojmosloví, které jednotlivé organizace používají, a také na kontext, do kterého je zasazují. Stejně tak se při rozboru esejů a přednášek Emmy Goldman zaměříme na témata, kterým se věnuje, na termíny, které používá, a jejich kontext, a také na to, v jakém vztahu jsou tyto termíny k ideologii anarchismu nebo feminismu.

Oproti původnímu projektu práce bude součástí analýzy Anarchofeministické skupiny pouze jeden rozhovor s bývalou členkou skupiny. V průběhu zpracovávání práce se projevil obtíž s oslovením bývalých členek a členů, v časopisech autorky a autoři většinou uvádí pouze svá křestní jména a kontakty na skupinu již nejsou aktuální. Kontaktovat se mi proto podařilo pouze jedinou osobu, o níž jsem věděla, že členkou byla. S ní byl díky její pracovní vytíženosti sepsán pouze krátký rozhovor, který je přiložen k práci jako Příloha č. 1. Dalším rozdílem oproti původnímu projektu je, z důvodu zpřehlednění práce, vytvoření pouze dvou hlavních kapitol, věnovaných ideologii Emmy Goldman a Anarchofeministické skupiny, ve kterých jsou obsaženy všechny body původní osnovy. Srovnání kapitol je potom zařazeno až do závěru práce.

⁷ Anarchofeministická skupina. *Anarchofeministická skupina*. [online] Praha: 2004. [cit 2014-03-01] Kdo jsme? Anarchofeministická skupina. Dostupný z WWW: <<http://fs8brezna.ecn.cz/files/wrv.html>>

⁸ Diskurzivní analýza podle autorů: Srov. FAIRCLOUGH, Norman. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press. 1992.; TONKISS, Fran. „Analysing discourse“ In: SEALE, Clive, (ed.) *Researching Society and Culture*. Sage, London, UK, 2004, Str. 245-260.

1. EMMA GOLDMAN

Emma Goldman se narodila v roce 1869 v konzervativní židovské rodině v Kaunasu, odmítla vzdělání v hudbě a francouzštině a odešla pracovat jako dělnice do Petrohradu. Později, v roce 1886 se sestrou uprchla do Spojených států Amerických. Anarchistkou se stala po událostech na náměstí Heymarket v Chicagu 1. května 1886, vstoupila do anarchistické Autonomní skupiny, kde se setkala s Alexandrem Berkmanem, jenž se stal jejím životním partnerem. Spolu naplánovali atentát na továrníka H. C. Fricka, který přikázal střílet do stávkujících dělníků své továrny v Pittsburghu. Atentát nebyl úspěšným a oba jeho strůjci byli zadrženi. Emma Goldman byla nakonec osvobozena, ale Alexandr Berkman byl odsouzen na 22 let odnětí svobody.⁹

Tento počín ji v anarchistických kruzích proslavil, a to nejen v Americe, ale taktéž v Evropě. Pro zbytek společnosti USA se ale stala obávanou anarchistkou, média ji označovala jako „Rudá Emma“ nebo dokonce „nejnebezpečnější žena Ameriky“¹⁰. Po propuštění z vazby navázala styky s další významnou americkou anarchistkou Voltairine de Cleyre, která podobě jako Emma Goldman kritizovala postavení žen ve společnosti i anarchistickém hnutí. V roce 1895 Emma Goldman odjíždí do Evropy, studuje ve Vídni (stává se porodní asistentkou), navštěvuje přednášky Sigmunda Freuda a nakonec má i své vlastní přednáškové turné po evropských městech (a později znovu ve Spojených státech). Ve Francii se setkává s účastnicí pařížské komuny Louise Michel, která se aktivně angažovala ve vzdělávání žen, založila osvětový spolek pro ženy *Droit des femmes* (Právo ženy) a zakládala *Moderní školy*¹¹ po vzoru Francisca Ferrera.¹²

Emma Goldman vystupovala razantně proti zapojení vojsk Spojených států do první světové války. Za své antimilitaristické vystupování byla několikrát zadržena. Nakonec se s několika dalšími anarchisty (včetně Alexandra Berkmana, po jeho propuštění z vězení) nechala v roce 1919 dobrovolně deportovat do Ruska. Situace

⁹ Srov. TOMEK, Václav. 2012. *Anarchismus v proměnách 20. století*. Praha: Manibus Propriis. 2012. Str. 484

¹⁰ Srov. SHULMAN, Alix Kates: Emma Goldman's Feminism: A Reappraisal. In: *Red Emma Speaks: an Emma Goldman Reader*. Compiled and edited by Alix Kates Shulman. Third edition. Atlantic Highlands, NJ, USA: Humanities Press. 1998. ISBN: 1-57392-464-4. Str. 3

¹¹ Školy zakládáné po vzoru *Escuela Moderna*, kterou založil Ferrer v Katalánsku. Byly určené chudým dětem z dělnických rodin, výuka byla sekulární a silně zaměřovala na sociální tematiku, inspirována byla silně anarchismem.

v Rusku po revoluci je ale překvapila, velmi rychle dosáhli vystřízlivění a zvolili si útek zpátky. Velmi složitě se přes Stockholm a Berlín v roce 1921 vraceli do Spojených států. Další své přednášky a texty věnovala Emma Goldman kritice komunismu a poměrů v Rusku. (*My Disillusionment in Russia, The Truth about the Bolshevik*).¹³

Goldman své myšlenky prezentovala ve svých přednáškových cyklech ale také článcích v různých časopisech, po roce 1906 především v časopise *Mother Earth*, který sama založila. Věnovala se především teorii anarchismu a jeho obhajobě, mezi její nejznámější díla na toto téma patří publikace *What I Believe* (1908), *Anarchism, What It Really Stands for* (1911), *Syndicalism: The modern Menace to Capitalism* (1913), *Was My Life Worth Living?* (1934), *The Place for Individual in Society* (1940). V časopise *Mother Earth* se ale soustřeďuje i na konkrétní společenská témata jako výchova a vzdělávání, ženská emancipace nebo také otroctví. Po roce 1920 se Goldman koncentruje především na kritiku bolševického režimu v Rusku, jak je zmíněno výše, a společenská témata se z jejích děl vytrácí.

Pro potřeby této práce se zaměříme právě na eseje a přednášky, které Emma Goldman věnovala konkrétním společenským tématům, jež se tematicky přibližují zaměření ženského hnutí na přelomu 19. a 20. století a které se v pracích jiných osobností anarchismu často neobjevují. Společenským tématům se Goldman věnovala především mezi lety 1906 a 1918 a celkově tvoří přibližně třetinu jejího díla. Podrobně si z hlediska obsahového i diskurzivního rozebereme eseje a články, které Emma Goldman publikovala v časopise *Mother Earth: The Child and Its Enemies* (1906), *The Social Importance of the Modern School* (1910-1911), *Victims of Morality* (1913), nebo vydala v souboru *Anarchism and other essays* (1910): *The Hypocrisy of Puritanism, The Traffic in Women, The Tragedy of Woman's Emancipation, Marriage and Love a Woman Suffrage*. Rozbor rozdělíme do několika podkapitol, budeme postupovat po jednotlivých dílčích tématech, kterým se Goldman věnovala a ke kterým se ve svých přednáškách a esejích neustále vracela. Ženská a sociální otázka je, v jejím pojetí, součástí anarchistické ideologie, což ji od ostatních ideologů anarchismu odlišuje.

Pro anarchismus je příznačné odmítání umělých autorit, především v podobě státu, církve a kapitalismu, jelikož ty zabraňují v rozvoji svobody člověka. Svoboda a autonomie jednotlivce je základní požadavek anarchistů. Úplnou svobodu člověku,

¹² Srov. TOMEK. 2012. Str. 484; TOMEK, Václav; SLAČÁLEK, Ondřej. 2005. *Průvodce anarchismem. Myšlenky, proudy, osobnosti*. Praha: MANIBUS PROPRIIS, 2005. ISBN: 80-239-6409-7. Str. 176

¹³ Srov. TOMEK. 2012. Str. 518-520; TOMEK, SLAČÁLEK. 2005. Str. 179

podle jejich názoru může zaručit pouze společenství bez vlády a hierarchie, proto je třeba současný systém odstranit, a to nejlépe revolucí. Rozpor v tom, jak by mělo takové budoucí společenství fungovat, rozdělil anarchisty do dvou základních proudů – individualisté (např. William Godwin, Max Stirner) kladou důraz na naprostou autonomii jedince, respektujícího pouze vlastní morální zásady, kolektivisté (např. P. J. Proudhon, Michail Bakunin, Petr Kropotkin) předpokládají, že přirozenou vlastností člověka je sdružování, tedy, že společnost bez vlády bude založena na dobrovolně vytvořených skupinách.¹⁴

Feminismus první vlny, tedy období 19. a počátku 20. století, se soustředil na několik hlavních témat jako otevření veřejného prostoru ženám, postavení žen ve společnosti, otázky vzdělávání, ale taktéž alkoholismu, násilí na ženách apod. Postupem času se nejhlasitějším požadavkem stalo volební právo pro ženy, jež mělo zaručit nápravu nerovností i ve všech dalších oblastech působení ženského hnutí. Feminismus se v této době dělil na dva proudy – liberální a socialistický. Liberální feministky vycházely především z představy rovnosti a přirozených práv, které aplikovaly i na vztahy mezi pohlavími, akcentovaly především vzdělání žen, stejná majetková a politická práva pro ženy i pro muže. Socialistický proud z pozice dělnic vnímal jako utlačovatele ženy především kapitalismus, zasazoval se taktéž o politická práva pro ženy, ale mnohem silněji se věnoval např. tématice rodiny a výchovy dětí.¹⁵

Je také důležité zmínit se o stylu, jímž Emma Goldman své eseje píše. Většina textů byla původně koncipována jako přednášky, které spojují osvětu s agitací. Pro udržení pozornosti publika často pokládá řečnické otázky či zvolání. Jak uvidíme dále, používá řadu přirovnání a metafor, které velmi často vychází z přírody – *květina* jako žena, *rostlina* či *strom* ve významu dítěte. Pro zdůraznění negativ používá jak velká písmena (*Prohibice, Puritáni, Církev, Stát*), tak také expresivní výrazy jako *nakazit, zotročit, vykořisťovat, škrtit, nadvláda*.

Emma Goldman obohatila anarchistický diskurz o rozšířené pojetí termínu instituce, který anarchisté chápou čistě negativně. Instituce je dle nich založena na hierarchii, nedobrovolnosti a systematickém donucování, tedy na prvcích, proti kterým

¹⁴ Srov. HEYWOOD, Andrew. 2008. *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk, 2008. 4. vydání. ISBN: 978-80-7380-137-3

¹⁵ Srov. ROWBOTHAM, Sheila. 1992. *Women in Movement. Feminism and Social Action*. New York: Routledge, 1992. ISBN: 0-415-90652-0.

anarchisté vystupují, jelikož tyto prvky popírají svobodu jednotlivce. V rámci anarchistického diskurzu jsou obecně přijímány jako instituce stát a církev.¹⁶

Emma Goldman ale zařazuje mezi instituce i další společenské jevy, které dle jejího názoru člověka spoutávají – rodina, manželství a mravy. „*Každá instituce našich dní, rodina, Stát, naše morální zásady, vidí v každé silné, krásné a nekompromisní osobnosti smrtícího nepřítele; proto se vynakládá takové úsilí na sevření lidských emocí a originality myšlenek v jedinci do svěrací kazajky už od nejranějšího dětství; nebo na zformování každé lidské bytosti, aby odpovídala jedné šabloně; ne ve všeobecně vzdělanou osobnost, ale v trpělivého otroka, profesionální automat, daně platícího občana nebo spravedlivého moralistu.*“¹⁷

První tři podkapitoly budou věnovány morálce, rodině a manželství jakožto institucím v pojetí Emmy Goldman. Dalším zásadním tématem, kterému se Emma Goldman věnovala a které logicky navazuje na předchozí, je láska a přirozenost ženy, čemuž bude věnována poslední podkapitola. Té bude předcházet část věnovaná její kritice soudobého ženského hnutí. Ani jedno z výše uvedených témat nemůžeme chápat odděleně, v esejích Emmy Goldman se všechny jevy prolínají a navzájem se ovlivňují.

1.1. Mravy a morálka

Morálka, společenské konvence nebo mravy, jsou podle Emmy Goldman umělým konstruktem, který má z jedinců učinit otroky, jenž je zbavuje jejich svobody a jedinečnosti. „*Oni prostřednictvím náboženství paralyzovali mysl lidí, stejně jako morálka zotročila ducha. Jinými slovy, náboženství a morálka jsou mnohem lepším bičem, který udrží lidi v podřízenosti, než palice nebo zbraň.*“¹⁸ Mravy zde Emma Goldman naprosto záměrně přirovnává k náboženství, neboť její eseje jsou převážně určené publiku, které náboženství za škodlivé už považuje - tedy převážně pro anarchisty. Zájmeno *oni*, které zde Goldman použila, má čistě abstraktní význam, označuje abstraktní moc, nadvládu nad lidmi, tak ji chápou anarchisté.

Kromě toho, že Emma Goldman označuje mravy jako škodlivé a nežádoucí pro celou společnost, dodává, že dopady morálky jsou mnohem silnější na ženy. Ty jsou od

¹⁶ Srov. TOMEK, SLAČÁLEK. 2006b. Str. 11

¹⁷ GOLDMAN, Emma: The Child and its enemies. In: *Red Emma Speaks: an Emma Goldman Reader*. Compiled and edited by Alix Kates Shulman. Third edition. Atlantic Highlands, NJ, USA: Humanities Press. 1998. ISBN: 1-57392-464-4. Str. 131

¹⁸ GOLDMAN, Emma: Victims of morality. In: *Red Emma Speaks: an Emma Goldman Reader*. Str. 170

narození spoutány konvencemi, na výběr mají jen několik možností: „*Je to morálka, kdo odsuzuje ženy k pozici života v celibátu, prostitutky nebo bezohledné, nepřetržité rodičky nešťastných dětí.*“¹⁹ Pokud se žena neprovdá, nebo se rozhodne nemít děti, má, podle Goldman, jen dvě možnosti na výběr a to stát se jeptiškou nebo prostitutkou. Úkolem ženy je totiž pouze vytvořit rodinu a starat se o manžela a děti, žena na rozdíl od muže nemá absolutně žádnou sexuální svobodu. „*Společnost považuje sexuální zážitky muže za atributy jeho celkového rozvoje, zatímco stejné zážitky v životě ženy jsou nahlíženy jako příšerná kalamita, ztráta cti a všeho dobrého a noblesního v lidské bytosti. Tento dvojitý standard mravů hraje nemalou roli ve vytváření a zvěčňování prostituce.*“²⁰

Na poli ženské emancipace 19. století byly mravy jedním ze zásadních témat, především ve smyslu úpadku morálky, kterému se ženské spolky snažily zamezit. Jeho symbolem byla nadměrná konzumace alkoholu a právě prostitutky, jejichž zákaz prosazovaly spolky za sociální čistotu (*social purity*) nebo křesťanské ženské spolky, které většinou používaly zkratku WCTU (*Woman Christian Temperance Union*). Takové spolky často vycházely z přesvědčení, že ženy mají vyšší morální kredit než muži a podobných neřestí by se nedopouštěly.²¹ Liberální feministky také kritizovaly dvojí standard morálky, na který Goldman poukazuje, avšak z jiného úhlu pohledu. Goldman jako jediné řešení vidí sexuálně svobodnou společnost, zatímco liberální feministky požadovaly stejně přísný pohled na muže jako na ženu. Sheila Rowbotham tvrdí, že například Elisabeth Cady Stanton a Susan B. Anthony „*spjovaly emancipaci s proměnou v manželství, oblékání, mravech a organizaci práce*“²², to se ale ne vždy setkalo s porozuměním, jelikož „*hlavní křídlo amerického feminismu bylo mnohem více obezřetné a konzervativní.*“²³ Spolky jako WCTU pořádaly, podle Goldman, na prostitutky, které označuje za „*moderní Nemesis, anděly pomsty, nemilosrdně se ohánějící ohnivým mečem*“²⁴, hony, „*morální křížové výpravy*“²⁵, aniž by si uvědomovaly, jak tvrdí Goldman, že právě morálka je příčinou prostituce.

¹⁹ GOLDMAN: Victims of morality. Str. 171

²⁰ GOLDMAN: The traffic in woman. In: *Red Emma Speaks: an Emma Goldman Reader*. Str. 182

²¹ Srov. ROWBOTHAM. 1992. Str. 96

²² ROWBOTHAM, Sheila: *Women, resistance and revolution. A history of women and revolution in modern world*. New York: Random House. 1974. ISBN: 0-394-71954-9. Str. 79

²³ ROWBOTHAM. 1974. Str. 79

²⁴ GOLDMAN: Victims of Morality. Str. 172

²⁵ Srov. GOLDMAN: The traffic in Woman. Str. 184

Upadající morálce ve společnosti se věnovala již předchůdkyně feminismu Mary Wollstonecraft ve své *Obhajobě práv žen* (1792), která spojovala nedostatek morálky s nerovným postavením ženy ve společnosti. „*Ve společnosti musí být zavedena jakási rovnost, nebo se morálka nikdy neuplatní. A tato ctnostná rovnost nikdy nebude pevná, byť by spočívala na skále, pokud bude polovina lidstva spoutána osudem, neboť bude tuto rovnost podryvat svou nevědomostí či pýchou. Je marné očekávat ctnost od žen, dokud nebudou určitou měrou nezávislé na mužích; je dokonce marné očekávat tu sílu přirozené náklonnosti, která by z nich činila dobré manželky a matky.*“²⁶ Její přístup je řekněme opačný než u Emmy Goldman, morálka není příčinou nerovnosti žen, ale naopak je v krizi právě díky nerovnému postavení žen ve společnosti. S napravením nerovností a závislosti žen na mužích se mravy opět projeví.

Morálka není novým tématem ani pro anarchismus. Mezi ideology anarchismu se nejvýrazněji zabývá morálkou Petr Kropotkin, ten vychází z představy přirozenosti člověka a tvrdí, že morální hodnoty jsou každému člověku vrozené. Na tomto předpokladu staví celou svou obhajobu společnosti bez vlády. Předpokládá, že není třeba zákonů, aby vynucovaly ve člověku dodržování pravidel, ale že každý jedinec má v sobě zakotveny morální zásady, které zajistí harmonii ve společnosti i bez vlády. Zatímco morální hodnoty vnímá Kropotkin jako člověku vrozené, Emma Goldman je považuje za umělý konstrukt donucující moci. Kropotkin navíc odlišuje mezi mravností a morálkou. Morálka je ryze pozitivní, naopak mravnost, tedy donucující společenské konvence, Kropotkin kritizuje. Společenskými konvencemi většinou anarchisté opovrhovali, i když někteří se jim nakonec podvolili.²⁷ Emma Goldman ale oba tyto pojmy vnímá jako synonymum (používá *morality* i *moral codes*). Ovšem to, že Emma Goldman používá termín morálka v naprosto negativním smyslu, neznamená, že by nevěřila v přirozené vlastnosti lidí, jako je dobrota a především spolupráce.

Kropotkin se ve své eseji *Etické principy anarchismu* taktéž zabývá otázkou prostituce: „*Když se stáváme anarchisty, nevyhlašujeme válku jen abstraktní trojici, tj. zákonu, náboženství a moci, ale vstupujeme do boje také s celým tím zasviněným proudem podvodu, vychytralosti, vykořisťování, zvrhlosti a zkaženosti, se všemi podobami nerovnosti, kterými otrávil naše srdce představitelé náboženství a zákona. Vyhlašujeme válku jejich způsobu jednání a jejich způsobu myšlení. Ovládaní,*

²⁶ WOLLSTONECRAFT, Mary: *Obhajoba práv žen*. In: Oates-Indruchová, Libora: *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství. 1998. Str. 26

*podvádění a vykořisťování lidé a prostitutky urážejí především náš cit pro rovnost. Ve jménu Rovnosti chceme, aby už přestala existovat prostituce a vykořisťování, stejně jako podvádění a ovládnutí lidí.*²⁸ Prostitutky jsou v jeho pojetí taktéž oběťmi systému a v anarchistické společnosti by, dle jeho názoru, neexistovaly. Zajímavé ale je, jak Kropotkin vyděluje prostitutky zcela mimo kategorii vykořisťovaných lidí.

Mravnost v pojetí Emmy Goldman se tedy lišila od soudobého vnímání mravnosti jak mezi anarchisty, tak v ženském hnutí. Ačkoliv mnozí anarchisté, i mnohé feministky určitými konvencemi pohrdali, ani jedna z ideologií nezavrhovala morálku jako takovou, naopak obě, tedy jak anarchismus, tak feminismus, z existence morálních zásad vychází.

1.2. Rodina

Rodina v kontextu prací Emmy Goldman nabývá významu společenského konstruktů, jehož jediným úkolem je reprodukce nespravedlnosti a nerovnosti. Jedná se o další z institucí státu, tedy svrchované moci, jejíž obětí jsou ženy a děti. Liberální i socialistické feministky se na konci 19. století soustředily na problémy v rodině, především na domácí násilí na ženách. Spolky jako *Woman Christian Temperance Union*, které prosazovaly prohibici, tvrdily, že právě zákaz alkoholu problematiku násilí na ženách vyřeší.²⁹ Odlišnost mezi Emmou Goldman a liberálními i socialistickými feministkami je ale v pojetí toho, co je příčinou rodinných problémů, podle Emmy Goldman je příčinou sám institut rodiny. Liberální i socialistické feministky společně prosazovaly zákony na ochranu žen v manželství, ale vždy na zachování a ochraně rodiny trvaly.

Největší důraz kladla Emma Goldman na výchovu dětí v rodině, která je podle ní zcela nevhodná. Rodiče opakují stále stejné chyby a nutí dítě k jedinému, dle nich správnému, postoji. Emma Goldman tvrdí, že mezi nejhorší patří radikální rodiče (ať už ortodoxně věřící katolíci nebo anarchisté) protože vštěpují dítěti od mala pouze jednu myšlenku a nenechají ho dospět ke svobodnému rozhodnutí. „*Mladý, choulostivý strom, který je zahradníkem přistřihován a ořezáván způsobem, jež mu dává umělý tvar, nikdy nedoroste tak majestátní výšky a krásy, které by dosáhl, pokud by mohl růst přírodně a*

²⁷ Jako podvolení se soudobým konvencím bývá označována svatba Mary Wollstonecraft a Williama Godwina. (např. Tomek, Slačálek)

²⁸ KROPOTKIN, Petr: *Anarchistická etika*. Olomouc: Votobia, 2000. ISBN: 80-7198-050-1. Str. 44

svobodně.³⁰ Všichni rodiče, podle Goldman, až chorobně lpí na fyzickém zdraví svého dítěte, ale už se nepozastavují nad tím, jak jejich výchova narušuje jeho psychické zdraví. Tak ale nejlépe rodina slouží jako instituce státu, neboť dítě připraví o svobodné rozhodování a to je připravené podřídit se všem donucujícím praktikám státu.³¹

Jediné východisko Emma Goldman vidí v naprosto odlišném pojetí výchovy a vzdělávání – dítěti musí být poskytnut volný růst a rozvoj, ponechána svobodná rozhodnutí a to nejen v rodině. Rozvíjí myšlenku, že výchovu dětí by měla částečně převzít komunita. Komunitní vzdělávání by se ale nemělo podobat škole, ta je „*pro děti jako vězením pro zločince a kasárna pro vojáky*“³². Vzdělání by mělo jedince vést pouze ke svobodě, protože jediné opravdu svobodný člověk je přínosem pro komunitu. Jako příklad vhodného nového typu vzdělávání uvádí Moderní školy španělského volnomyšlenkáře Francisca Ferrera, které jsou založeny na hře a fungují bez speciálních pravidel a restrikcí. Za úkol si dávají od dětství v jedinci budovat svobodného ducha, důraz nekladou na drilování historických faktů, ale na řešení konkrétních problémů v praxi, zásadní roli v nich také, podle Goldman, hraje sexuální výchova.³³

Roli rodiny v kapitalistické společnosti popisuje také Bedřich Engels ve své knize *O původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu* (1884), ale Emma Goldman se o inspiraci tímto dílem ve svých esejích vůbec nezmiňuje. Naopak Sheila Rowbotham připomíná, že Engels výrazně formoval socialistický proud feminismu, který kromě jiných i z jeho díla vycházel. Socialistické feministky se velmi významně věnovaly otázce výchovy dětí, stejně jako Emma Goldman, a stejně jako ona spatřovaly možnou cestu v převedení těžiště výchovy dítěte z rodiny do společné instituce. Z počátku, jak uvádí Sheila Rowbotham, organizovaly ve své komunitě spolky, jež si vypomáhaly nejen s výchovou dětí, ale taktéž s domácími pracemi. Později ale požadovaly, aby výchovu dětí zaštiťoval stát.³⁴ S tím by již Emma Goldman nesouhlasila, spatřovala by v tom další omezení svobody dětí a růst vlivu a moci státu nad jeho obyvateli.

Tématu rodiny a výchovy dětí se věnovaly i liberální feministky, které péči o děti a rodinu vnímaly jako monopol ženy. Jak vysvětluje Carol Lee Bacchi, liberální feministky na konci 19. století akceptovaly roli ženy jako matky a manželky, nijak proti

²⁹ Srov. ROWBOTHAM. 1992. Str. 97-98.

³⁰ GOLDMAN: *The Child and its enemies*. Str. 136

³¹ Srov. GOLDMAN: *The Child and its enemies*. Str. 136-139

³² GOLDMAN, Emma: *The Social Importance of Modern School*. In: *Red Emma Speaks*. Str. 140

³³ Srov. GOLDMAN, Emma: *The Social Importance of Modern School* Str. 140-147

³⁴ Srov. ROWBOTHAM. 1992. Str. 91

ni nevystupovaly, naopak se jí snažily rozšířit a profesionalizovat. Chápaly ji jako výlučnou sféru ženy. Požadovaly rovnost s muži, ale zároveň se nechtěly vzdát specificky své role matky a manželky. S tím bylo spojeno i volání po důkladnějším vzdělávání žen v oblasti výchovy dětí a péče o domácnost.³⁵

Ačkoliv značnou pozornost ve svých dílech věnuje Emma Goldman výchově a vzdělávání dětí, opomíjí odlišný přístup ke vzdělání žen a mužů, jedno ze zásadních témat první vlny feminismu. Emma Goldman kritizuje vzdělávání žen k roli manželky a matky, ale nemožnost žen studovat odborné obory nijak nekomentuje. Můžeme si to vysvětlovat jako její nedůvěru ve vyšší vzdělání obecně, kterému nevěnuje pozornost. Otázka vyššího vzdělání se na počátku 20. století týkala především vyšších vrstev a Emma Goldman se zaměřovala spíše na třídu dělnickou, především na postavení žen dělnic, pro které vyšší vzdělání v tomto období postrádalo význam.

Stejně tak ve svých textech nezmiňuje otázku antikoncepce, ani potratů, ačkoliv, jak připomíná Alix Kates Shulman, se jim velmi často ve svých přednáškách věnovala a na jedné z nich byla za školení publika o možnostech potratu zatčena.³⁶ Několikrát se ve svých eseích zmiňuje, že žena by měla mít právo se svobodně rozhodnout, zda chce nebo nechce mít dítě³⁷, přímo o potratech nebo antikoncepci se ale v textech nezmiňuje. Důvodem by mohla být silná kontroverze tohoto tématu na počátku 20. století, díky které, Emma Goldman mnohé své názory na plánované rodičovství vyjadřovala pouze ústně. Možnost rozhodování o vlastním těle je ale bez pochyby jedním z prvků, bez kterých, podle jejího názoru, nemůže dojít k plnému osvobození ženy.

1.3. Manželství

S rodinou úzce souvisí instituce manželství, kterou Emma Goldman podrobila silné kritice. Manželství bylo mnoha anarchisty považováno za zbytečnou formalitu a zastaralý institut, ale v ideologii samotné hrálo marginální roli. Pro anarchismus toto téma vlastně Emma Goldman našla. Proti manželství jako zbytečnému artiklu moderní společnosti vystupoval například předchůdce anarchismu William Godwin, který se nakonec společenským konvencím podvolil, když se oženil s Mary Wolstonecraft.³⁸

³⁵ Srov. BACCHI, Carol Lee: *Same Difference. Feminism and Sexual Difference*. St Leonards, Australia: Allen & Unwin. 1990. ISBN: 0-04-442152-4. Str. 16

³⁶ Srov. SHULMAN, Alix Kates: Emma Goldman's Feminism: A Reappraisal. In: *Red Emma Speaks*. Str. 3

³⁷ Srov. GOLDMAN: *Traffic in Woman, Marriage and Love*.

³⁸ Srov. TOMEK, SLAČÁLEK. 2005. Str. 170, 171

Emma Goldman vystupovala především proti soudobému přesvědčení, že manželství je synonymem lásky. „*Manželství a láska nemají nic společného; jsou si tak vzdáleni jako póly; ve skutečnosti jsou si protikladné. (...) Ačkoliv je pravda, že některá manželství jsou založena na lásce a ačkoliv je stejně tak pravda, že v některých případech láska pokračuje i v manželství, já prohlašuji, že se tak děje nezávisle na manželství a ne díky manželství.*“³⁹ Manželství považuje Emma Goldman za symbol útlaku ženy, donucovací prostředek mužů a muži tvořené společnosti, státu. Manželství vykořisťuje ženu stejně jako kapitalismus dělníky. „*Manželství je především ekonomická dohoda, pojištění.*“⁴⁰ Žena se vstupem do manželství stává majetkem manžela, jeho sluhou, hračkou a je povinna mu rodit děti. Role v manželství je ženě, podle Emmy Goldman, nepřirozená, umělá a proto ženám chybí jejich přirozené instinkty. „*Téměř od raného dětství se každé dívce říká, že jejím hlavním cílem je manželství; proto její výchova a výuka musí přímo směřovat k tomuto cíli. (...) Tedy vstupuje do doživotního vztahu s mužem, jen aby se šokovala, odpudila, potupila tím nejpřirozenějším a nejzdravějším instinktem, sexem.*“⁴¹ Většina nespokojenosti a neštěstí žen pramení, podle Emmy Goldman, právě ze sexuální frustrace. Tady je dozajista patrná její inspirace přednáškami Sigmunda Freuda.

Emma Goldman kritizuje i tradiční konzervativní obhajobu manželského svazku jakožto ochránce dětí. Kdyby manželský svazek opravdu děti ochraňoval, nemusely by, podle jejího názoru, být přeplněné dětské domovy a nemusely by existovat úřady postihující týrání dětí. Manželství svou nepřirozeností vytváří, podle Goldman, atmosféru strachu a nenávisti, která vede k násilí na dětech. Navíc manželství pěstuje v ženě závislost, vytváří z ní parazita. Jediným řešením je volná láska, ve smyslu lásky dobrovolné, neomezované žádnými normami, tvořené vzájemnou dohodou. Stejně tak by mělo vypadat i mateřství. V první řadě dobrovolné, z obou stran chtěné a plné lásky.⁴²

Emma Goldman se nevyhýbá ani kritice konzumnosti tehdejší společnosti, kterou taktéž spojuje s institutem manželství. Dívky jsou, podle ní, vychovávány v představě, že dobrým manželem je pouze ten, který dokáže svou ženu uživit – postaví

³⁹ GOLDMAN, Emma: Marriage and love. In: *Red Emma Speaks*. Str. 204

⁴⁰ GOLDMAN, Emma: Marriage and love. In: *Red Emma Speaks*. Str. 205

⁴¹ GOLDMAN, Emma: Marriage and love. In: *Red Emma Speaks*. Str. 207

⁴² Srov. GOLDMAN, Emma: Marriage and love. In: *Red Emma Speaks*. Str. 210-211

dům, zaplatí dětem školu a nechá ženu dostatečně utrácet. Na lásku, štěstí nebo bezpečí dívek se, podle Goldman, nikdo neohlíží.⁴³

Téma manželství tedy můžeme chápat jako jasnou inspiraci feminismem, ačkoliv mu Goldman dodává anarchistický rozměr připodobňováním manželství ke kapitalismu, tvrzením, že manželství vykořisťuje ženu a odebírá jí její svobodu.⁴⁴ Liberální feministky taktéž chápaly současnou pozici ženy v manželství za nepříznivou, proto kladly důraz na majetková práva žen, na jejich ochranu uvnitř rodiny, ale na rozdíl od Goldman manželství jako takové nezavrhovaly. Dokonce podporovaly vzdělávání žen v mateřství a domácích pracích, tak aby byly na manželství plně připraveny.⁴⁵

Jak připomíná Alix Kates Shulman, názory Emmy Goldman, nebyly všeobecně přijímány ani mezi anarchistkami. Hodně kontroverzní byla její teze, že nespokojenost manželek je pouze jejich chybou, jelikož nemusely do manželství vstupovat a kdykoliv z něj mohou odejít. Proti tomu se ohrazovala hlavně Voltairine de Cleyre, která tvrdí, že ženy se sice mohou nechat rozvést, ale po rozvodu se nejsou schopny uživit. Neseženou práci, pokud ano, budou méně placeny než muži a stejná potíží bude i s bydlením. Tvrdí, že žena mnoho na výběr nemá, protože je uvězněna v patriarchálním systému, který disponuje spoustou možností jak ženu donutit být poslušnou. Stát a politici si uzurpovali všechno právo na správný život. Tvrzení, že si manželky za své utrpení vlastně mohou samy, bylo podle Shulman jedním z hlavních důvodů, proč feministky první vlny označovaly Emmu Goldman za nepřítelku ženské otázky a emancipace.⁴⁶

1.4. Hlasovací právo pro ženy

V první vlně feminismu se nejsilněji ze všech témat nakonec prosadilo volební právo pro ženy. Jak podotýká Andrew Heywood: „*Volební právo bylo hlavním cílem proto, že se mělo za to, že budou-li moci ženy volit, všechny ostatní formy diskriminace na základě pohlaví a všechny ostatní předsudky rychle pomínou.*“⁴⁷ Kromě toho sufražetky podporovaly taktéž aktivní účast žen v politice, mnohé z nich, především feministky difference, byly přesvědčeny, že ženy díky svým přirozeným vlastnostem mohou politiku vyčistit, zbavit jí korupce a celkově ji zlepšit. Přesto, že Emma

⁴³ Srov. GOLDMAN, Emma: Marriage and love. In: *Red Emma Speaks*. Str. 208

⁴⁴ Stejnému tématu se věnuje i Bedřich Engels, ale jak je zmíněno výše, Emma Goldman inspiraci jeho dílem nezmiňuje.

⁴⁵ Srov. BACCHI, Carol Lee: *Same Difference. Feminism and Sexual Difference*. Str. 10

⁴⁶ Srov. SHULMAN, Alix Kates: *Emma Goldman's Feminism: A Reappraisal*. Str. 14, 15.

Goldman také zastávala názor o přirozených odlišnostech ženy a muže, nedomnívala se, že by tato odlišnost vedla ke zlepšení stávajícího systému. „*Politika je odrazem byznysu a průmyslového světa, jejichž mottem je: „brát je více požehnané než dávat“; „nakup levně a prodej draho“; „ruka ruku myje“.* Tady neexistuje naděje, že by dokonce ani žena, se svým volebním právem, mohla napravit politiku.“⁴⁸ Přístup Emmy Goldman k této tématice je zcela jasně anarchistický. Politiku nelze napravit, protože ji určuje systém, který je ze zásady špatný. Kapitalistický systém, založený právě na nerovnosti, vykořisťování a diskriminaci. Nezáleží na tom, zda je tento systém tvořen muži nebo ženami, pokud se nezmění celý systém, žena se nikdy svobodnou nestane (stejně jako muž).

Emma Goldman, ze své anarchistické pozice, proto chápe přístup většiny členek ženského hnutí k hlasovacímu právu jako naprosto zhoubný. „*Můžeme si myslet, že protože žena poznala, jakou příšernou hračkou je pro Církev, Stát a domov, chce získat volební právo, aby se osvobodila. To může být pravda pro několik z nich; většina sufražetek ale zcela odmítá takové rouhání. Naopak, trvají na tom, že právě hlasovací právo je učiní lepšími křesťankami a domácími hospodyněmi, věrnými občankami státu.*“⁴⁹ Takový postoj je pro Emmu Goldman popřením emancipace. Emancipace se má stát naprostým osvobozením žen (a člověka obecně) od všech forem útlaku – Stát a Církev jsou nejvýraznějšími z nich. Velké písmeno klade důraz na instituci, která se v soudobé společnosti těší úctě, ale podle Goldman, je skutečným původcem bezpráví.

Právě díky své opozici vůči hlasovacímu právu pro ženy se Emma Goldman stala terčem kritiky ženského hnutí, své názory proto velmi často precizovala a snažila se zdůraznit, že nechce odepírat ženám žádná práva, jen nevěří, že volby jsou ten správný prostředek emancipace. „*Je třeba zdůraznit, že nejsem proti hlasovacímu právu pro ženy z konvenčního hlediska, že by mu žena nebyla rovna. Nevidím fyzické, psychologické ani duševní důvody, proč by žena neměla mít stejné právo volit jako muž. Ale to mě v žádném případě nemůže oslepit vůči absurdní představě, že žena dovrší to, kde muž zklamal. Pokud vše žena nezhorší, určitě to nezlepší.*“⁵⁰ „*ona nemůže napravit mužské chyby*“⁵¹. Emma Goldman připouští, že soudobý politický systém byl tvořen muži, v tom můžeme jasně spatřovat inspiraci feminismem, přesto se nedomnívá,

47 HEYWOOD. 2008. Str. 246

48 GOLDMAN, Emma: The tragedy of woman's emancipation. In: *Red Emma Speaks*. Str. 160

49 GOLDMAN, Emma: Woman suffrage. In: *Red Emma Speaks*. Str. 191

50 GOLDMAN, Emma: Woman suffrage. In: *Red Emma Speaks*. Str. 192

51 GOLDMAN, Emma: Woman suffrage. In: *Red Emma Speaks*. Str. 201

že by ke změně vedla pouhá účast ženy. Navíc Emma Goldman argumentuje tím, že volební právo nijak nepomohlo zlepšit situaci dělníků, ačkoliv se to od něj všeobecně očekávalo. Stejně tak ženy, tam kde již volit mohly, např. v Coloradu, nijak nepomohly ke zlepšení zákonů - měly možnost prosadit zákon na ochranu dítěte, ale nestalo se tak.⁵²

Emma Goldman kritizuje soudobé ženské hnutí ještě z dalšího úhlu pohledu, tvrdí, že hnutí nehledá a nepřináší úlevu všem ženám, nýbrž jen „buržoazním paničkám“ Právo vlastnit majetek dělnice nezajímá, jelikož žádný nemají a ani mít nebudou. Stejně tak volební právo pro ně, v jejich svízelné finanční a sociální situaci, není důležité. Dělnice z práce přichází vyčerpané, ale další úkoly je čekají doma, jelikož se musí starat o rodinu. Emancipační hnutí, podle názoru Goldman, nepřináší dělnicím žádná východiska z jejich problémů.⁵³ Dále jeho členkám vyčítá, že jsou v prosazování svých názorů laxní, dává jim za příklad britské sufražetky, které pro totéž hrdě bojují a nasazují životy. *„Ale konec konců, sufražetkám také chybí pochopení opravdové rovnosti. Jak jinak má člověk chápat obrovskou, opravdu gigantickou snahu udatných bojovnic získat jeden ubohý zákon, který pomůže jen hrstce majetných dam a nemá absolutně žádný význam pro zbývající masu pracujících žen?“*⁵⁴

Emma Goldman byla zpočátku obhájkyní anarchistického principu propagandy činem, sama se účastnila atentátu na továrníka H. C. Fricka. Vždy ale zastávala silně antimilitaristické názory, protestovala proti účasti USA v první světové válce, za což byla taktéž zadržena. Antimilitarismus je společný jak anarchismu, tak feminismu. V průběhu života ale svůj vztah k násilí jako prostředku dosažení politických cílů přehodnotila. Zlomovým okamžikem byl úspěšný atentát na amerického prezidenta Williama McKinleyho, po kterém následovalo zatýkání a pronásledování anarchistů v USA.⁵⁵ Goldman poukazovala na to, že podobné činy od anarchismu veřejnost spíše odrazují. Následně své texty věnovala obraně anarchismu, který je, podle jejího názoru, jedinou ideologií míru. Násilné činy, které se v minulosti odehrály, byly, podle jejího názoru, sice vždy vyprovokovány, ale zároveň byly nepochopením pravé podstaty anarchismu, byly chybou jednotlivců, ne ideologie.⁵⁶

⁵² Srov. GOLDMAN, Emma: Woman suffrage. In: *Red Emma Speaks*. Str. 196

⁵³ GOLDMAN, Emma: Woman suffrage. In: *Red Emma Speaks*. Str. 195

⁵⁴ GOLDMAN, Emma: Woman suffrage. In: *Red Emma Speaks*. Str. 198

⁵⁵ Srov. TOMEK, SLAČÁLEK. 2005. Str. 177

⁵⁶ Srov. GOLDMAN, Emma: What I Believe. In: *Red Emma Speaks*. Str. 59

Dosavadní emancipace, podle Emmy Goldman, ženu z jejích okovů neosvobodila, protože jde špatným směrem, odstraňuje pouze externí tyrany, tedy zákony, případně muže, ale mnohem důležitější jsou, podle jejího názoru, tyrané vnitřní. Morálka a společenské normy ženu utiskují nejvíce. „Právo hlasovat nebo rovnocenná občanská práva mohou být dobrým požadavkem, ale pravá emancipace nezačíná ve volbách ani v soudní síni. Začíná v ženské duši.“⁵⁷ „Její vývoj, její svoboda, její nezávislost musí pocházet z ní samotné. Zaprvé, prosazováním sebe jako osobnosti a ne sexuálního zboží. Zadruhé, odmítáním práva ostatních rozhodovat o jejím těle; odmítáním rození dětí, pokud je sama nechce; odmítáním sloužit Bohu, Státu, společnosti, manželu, rodině, atd., činěním svého života jednodušším, ale hlubším a bohatším.“⁵⁸

1.5. Láska a přirozenost

Jak individualistický, tak kolektivistický proud anarchismu předpokládá přirozené vlastnosti člověka, které jsou vlastní každému jedinci a které není třeba vynucovat. Rozdílnost obou pojetí spočívá v tom, jak by se svoboda jednotlivců bez státní autority projevovala. Tam, kde Max Stirner předpokládá rozbroje, Petr Kropotkin a Michail Bakunin vidí jako jasné vyústění kooperaci.⁵⁹ Emma Goldman se přiklání k přirozené kooperaci mezi lidmi, ale zároveň anarchistické pojetí přirozenosti rozšiřuje. Tvrdí, že vrozené vlastnosti jsou u muže a ženy odlišné. Ženám přisuzuje jako vlastnosti citlivost, vášnivost, emotivnost a jako instinkty lásku a mateřství. Touhou vyrovnat se mužům ztrácí, podle Goldman, ženy svou ženskost, svou přirozenost a to nejvíce soudobému ženskému hnutí vyčítá: „Omezenost existující koncepce ženské nezávislosti a emancipace; strach z lásky k muži, který jí není sociálně rovný; strach, že láska jí okrade o její svobodu a nezávislost; hrůza, že láska nebo radost z mateřství jí bude bránit v plném rozvoji její profese – to vše dohromady dělá z těchto moderních, emancipovaných žen povinné panny, před kterými se život, se svými jasnými smutky a svými hlubokými, strhujícími radostmi, točí, aniž by se dotkl jejich duše.“⁶⁰ Díky takové emancipaci se ženy stávají chladnými vůči svému okolí ale i vůči sobě. „Naše vymodlená svoboda je, konec konců, jenom pomalý proces zmatňování a

⁵⁷ GOLDMAN, Emma: The tragedy of woman's emancipation. In: *Red Emma Speaks*. Str. 167

⁵⁸ GOLDMAN, Emma: Woman suffrage. In: *Red Emma Speaks*. Str. 202

⁵⁹ Srov. TOMEK, Václav; SLAČÁLEK, Ondřej. 2006a. *Anarchismus. Svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad.

*potlačování ženské přirozenosti, jejího mateřského instinktu a instinktu k lásce.*⁶¹ Použití spojení *naše svoboda* můžeme chápat jako snahu Emmy Goldman poukázat na to, že svoboda, za kterou bojuje ženské hnutí, je stejná, jako svoboda, kterou prosazuje ona.

*„Pravda, hnutí za ženská práva odstranilo mnoho starých okovů, ale také vytvořilo nové. Slavné hnutí za „pravou“ emancipaci se nevyrovnalo s velkým zástupem žen, které se mohou svobodě podívat do tváře. Jejich omezená puritánská vize se v životě zbavuje mužů jako narušitelů a pochybných charakterů. Muž nemůže být tolerován za žádnou cenu, kromě případu otcovství, tedy jen do chvíle, kdy budou moci děti přicházet na svět i bez otce. Naštěstí, i ti nejvíce rigidní puritáni nebudou nikdy dostatečně silní, aby zabili vrozenou touhu po mateřství. Ale svoboda ženy je pevně spjata se svobodou muže a mnohé z mých takzvaných sester, emancipovaných sester, přehlíží fakt, že dítě narozené ve svobodě potřebuje lásku a věrnost každé lidské bytosti v okolí, muže stejně jako ženy.“*⁶²

Goldman odmítá feminismus první vlny, jelikož ho chápe jako hnutí proti mužům. Na jedné straně touha po vyrovnání se mužům, což ženám odebírá jejich přirozenost, ale na druhou stranu vyloučení mužů ze života žen. Goldman chápe partnerství ženy a muže za základ společnosti, láska, tedy přirozenost ženy, se bez muže nemůže vyvíjet. Ačkoliv sama zavrhuje manželství, partnerství je pro ni jediným možným východiskem. Emancipaci, touhu po svobodě Emma Goldman nechápe jako oddělenou ženskou otázku, naopak, muži a ženy musí pro dosažení svobody spolupracovat. Vztah Goldman k homosexualitě byl poměrně komplikovaný – z anarchistické zásady nemohla nikomu upírat svobodné rozhodnutí, každý má, podle jejího názoru, právo na lásku, jakou si vybere, ale za vhodný základ společnosti považovala pouze vztah muže a ženy.⁶³

Láska je jedním z ústředních motivů, ke kterým se Emma Goldman pravidelně vrací v mnoha svých esejích a přednáškách. Láska je podle ní základem a oporou lidské svobody, ale soudobé konvence ji spoutávají. Láska je pro Emmu Goldman jediným možným řešením soudobé krize, jediné skrze lásku se žena i muž může emancipovat a osvobodit. Budoucí společnost by měla být založena právě na svobodné lásce a porozumění nejen mezi pohlavími. *„Mír a harmonie mezi pohlavími a jedinci nutně*

⁶⁰ GOLDMAN, Emma: The tragedy of woman's emancipation. In: *Red Emma Speaks*. Str. 161

⁶¹ GOLDMAN, Emma: The tragedy of woman's emancipation. In: *Red Emma Speaks*. Str. 161

⁶² GOLDMAN, Emma: The tragedy of woman's emancipation. In: *Red Emma Speaks*. Str. 163

*nezávisí na povrchním vyrovnání bytostí; není nutné odstraňovat jedinečné osobní rysy a zvláštnosti. Problém, se kterým se dnes setkáváme a který musíme v nejbližší budoucnosti vyřešit, je, jak být jedinečný a přitom stejný s ostatními, jak se všemi bytostmi soucítit a stále si ponechat své charakteristické vlastnosti. To se mi jeví jako opravdový základ, nad kterým se může setkat masa a jedinec, pravý demokrat a pravá osobnost, muž a žena bez nevraživosti a odporu. Motto by nemělo být: Navzájem si odpustíme, ale raději: Navzájem si porozumějme.*⁶⁴

Ve zkratce, Emma Goldman odmítá dosavadní emancipační snahy ženského hnutí proto, že ženu neosvobozují od pravého útlu. Snaha o získání hlasovacího práva je v jejím pojetí lichá, jelikož funguje v rámci systému, který ženu utlačuje a vykořisťuje, k pravému osvobození ženy je zapotřebí změnit celý systém. Osvobození ženy tedy není samostatnou otázkou, ale mělo by být součástí revoluce, po níž budou osvobozeni všichni jednotlivci, ženy, muži, dělníci atd. Kromě toho, dosavadní snahy o narovnání vztahů mezi mužem a ženou považuje Emma Goldman za nevhodné, neboť zbavují ženu její přirozenosti. Tím, jak se členky ženského hnutí snaží mužům vyrovnat, přetváří ženy na muže. Přirozeností ženy je, podle Goldman, láska, která jediná může vést k vnitřní emancipaci ženy. Láska musí být ale svobodná, neomezována žádnými společenskými normami, nebo institucemi. K lásce a svobodě ženy zároveň patří i možnost rozhodovat o vlastním těle. Emma Goldman silně akcentuje možnost antikoncepce, potratů a plánovaného rodičovství.

⁶³ Srov. ROWBOTHAM. 1992. Str. 154

⁶⁴ GOLDMAN, Emma: The tragedy of woman's emancipation. In: *Red Emma Speaks*. Str. 158

2. FEMINISTICKÁ SKUPINA 8. BŘEZNA/ ANARCHOFEMINISTICKÁ SKUPINA

Feministická skupina 8. Března (FS8B), která se později přejmenovala na Anarchofeministickou skupinu (AFS), vznikla za účelem pořádání Globální stávky žen 8. 3. 2001. Tato akce neměla podobu stávky, jelikož bylo jasné, že její uspořádání není v silách skupiny, ale spíše kulturní akce. Členky FS8B a další dobrovolníci pořádali různé informační kampaně a doprovodné akce. Věnovali se především tématům jako násilí na ženách, obraz žen v médiích, srovnání feminismu a anarchofeminismu a také postavení žen v kapitalismu, na tato témata natiskly také informační letáky.⁶⁵ Po skončení akcí, které provázely Mezinárodní den žen 2001, skupina nepovažovala témata, kterým se věnovala, za vyčerpaná a rozhodla se v činnosti pokračovat. Začala vydávat zpravodaj *Siréna*, který informoval o akcích, které pořádala nebo se jich účastnila, a o něco později i vlastní časopis *Přímá cesta*, který se soustředil na různorodá společenská témata, která, jak se píše v úvodníku prvního čísla, jsou „nazírána z antiautoritářské a především anarchofeministické pozice“⁶⁶. Pro pochopení celého kontextu fungování Feministické skupiny 8. Března/Anarchofeministické skupiny je ale důležité zaměřit se také na aktivity, které jejímu vzniku předcházely, a obecně na podobu antiautoritářského hnutí v České republice v 90. letech 20. století.

2.1. Předchůdci Anarchofeministické skupiny

Feministická skupina 8. března nebyla první skupinou na anarchistické (nebo obecněji na antiautoritářské) scéně, která akcentovala feministická témata. Naopak její vznik do velké míry ovlivnily právě předešlé aktivity, které spojovaly anarchismus a důraz na ženy. Jako první se na ženskou tematiku soustředil časopis *Wicca*, o něco později vznikla ženská skupina *Luna* a téměř souběžně s působením FS8B vycházel taktéž časopis *Bloody Mary*.

Jak vysvětluje Marta Kolářová, ženské, nebo žensky orientované aktivity na anarchistické scéně vznikaly z potřeby upozornit na genderovou tematiku a taktéž na

⁶⁵ Ciprová, Kristýna; Sokačová Linda: Neziskové organizace působící v oblasti rovných příležitostí žen a mužů a feministický aktivismus. In: *Gender a demokracie. 1989-2009*. Praha: Gender studies o.p.s. 2009. ISBN: 80-86520-64-1 Str. 101

⁶⁶ *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Listopad 2001. č. 1. Str. 2

nerovné vztahy žen a mužů uvnitř hnutí. „Ačkoliv se hnutí definuje jako rovnostářské, vznikají zde nerovnosti na základě přirozené autority. Vlivem fungování neformálních vztahů se vytvářejí neformální elity a vůdci. Moc nebo vliv jsou založeny na intelektuální činnosti, v některých (militantních) skupinách hraje roli i fyzická zdatnost. Vůdcové skupin jsou vždy muži (kromě anarchofeministických skupin). V hnutí funguje rozdělení činností, které sice probíhají spontánně a všechny činnosti jsou dobrovolné, přesto však ženy a muži směřují do jiných oblastí. Rozdělení aktivit kopíruje genderovou dělbu práce v širší společnosti. Ženy se zapojují více než muži do podpůrných skupin s praktickou činností, která se dá charakterizovat jako péče (vaření pro bezdomovce nebo první pomoc na demonstracích), zatímco muži se více zaměřují na intelektuální (psaní článků, projevů) a fyzické aktivity (boje s neonacisty a policií). Aktivity prováděné ženami se oceňují méně, mají menší prestiž, jsou chápány jako méně důležité než politické aktivity.“⁶⁷

2.1.1 Časopis Wicca

První feministickou aktivitou v rámci anarchistického hnutí byl časopis Wicca s podtitulem feministický fanzin. Spojoval témata ekofeminismu, ekoanarchismu, spiritualismu, neopohanství a léčitelství, zásadní v něm, podle Marty Kolářové, byl mužský element. Vydavateli tohoto časopisu byli muž a žena, partneři, kteří označovali směr svého časopisu za „radikální, mužsko-ženský feminismus“ a důrazně vystupovali proti, podle jejich slov, „antimužskému“ feminismu. Vyšlo celkem pět čísel časopisu v rozmezí let 1993 a 1996.

Marta Kolářová ideologické zaměření skupiny shrnula následovně: „Ekofeministické a spiritualistické zaměření časopisu bylo založeno na blízkosti žen a přírody. Zneužívání žen kladlo do souvislosti přírodních zdrojů, zvířat a zemí třetího světa. Časopis odmítal vstup žen do mužských oblastí a naopak vyzdvihoval ženskou mírumilovnost a zdůrazňuje esenciální hodnotu ženy jako udržovatelky lidského života.“⁶⁸

⁶⁷ KOLÁŘOVÁ, Marta. 2006. „Princezny a bojovnice: ženský aktivismus v radikálních hnutích.“ Pp. 301-325 In Hašková, Hana; Křížková, Alena; Linková, Marcela (eds.): *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 331 s. ISBN 80-7330-087-7. Str. 308

⁶⁸ KOLÁŘOVÁ, Marta. 2006. „Princezny a bojovnice: ženský aktivismus v radikálních hnutích.“ Pp. 301-325 In Hašková, Hana; Křížková, Alena; Linková, Marcela (eds.): *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 331 s. ISBN 80-7330-087-7. Str. 308

2.1.2 Skupina Luna

Podle Marty Kolářové „ženská anarchistická skupina Luna vznikla v červnu 1995 z potřeby žen prosadit se v rámci autonomního squatterského hnutí a dát impuls k sebevědomí a aktivitě dalším dívkám. Skupina nechtěla pouze pomáhat mužům v hnutí, ale vymýšlet vlastní aktivity.“⁶⁹ Luna nenavázala přímo na časopis Wicca, ale můžeme říci, že byla jeho vydáváním ovlivněna, nebo minimálně některé její členky byly. Na rozdíl od něj, se ale profilovala pouze žensky, tzn., že členy skupiny se mohly stát pouze ženy. Důvodů mohlo být několik, jedním z nich dozajista bylo dokázat, že ženy dokážou samy pořádat různé akce a protesty, že mají stejné organizační i jiné schopnosti jako muži. „Aktivistky byly rozčarované z odmítavého postoje některých anarchistů ve svém okolí zejména v souvislosti s tím, že tito muži hlásali anarchistické zásady, ale ve skutečnosti se chovali jinak. Zároveň cítily, že jsou vůči mužům, kteří se uměli prosadit ať už v diskusích, nebo v psaní časopisů, v nevýhodě a cítily se méněcenné.“⁷⁰

Skupina Luna, jak je již zmíněno výše, byla spjata především se squatterským prostředím. Působila v sociálních a autonomních centrech Sochorka a Ladronka⁷¹, kde pořádala kulturní a jiné akce, kterých se účastnili i obyvatelé přilehlých oblastí. Skupina svoji činnost ukončila v roce 1998.

Linda Sokačová dodává, že „po roce 1998 se samostatné feministické skupiny a aktivity odmlčely, ale téma se pomalu dostávalo do agendy anarchistických skupin. V prosinci 1999 vyšlo speciální číslo anarchistické revue *Existence* "Ženy v boji", kterou vydávala Československá anarchistická federace, a které při zpětném pohledu působí jako jeden z motivátorů pro následný vývoj anarchofeministických aktivit v českém a slovenském anarchistickém hnutí.“⁷²

2.1.3 Bloody Mary

V roce 2000 začal vycházet radikální feministický zin *Bloody Mary*, který byl spojen především s punkovou subkulturou a odkazoval se na hnutí Riot Grrrl. Ačkoliv byl časopis a jeho autorský kolektiv úzce spojen s anarchistickou scénou, řadí se jeho ideologie spíše do radikálního feminismu, k ideologii anarchofeminismu se nehlásil.

⁶⁹ KOLÁŘOVÁ, Marta. 2006. Str. 309

⁷⁰ KOLÁŘOVÁ, Marta. 2006. Str. 309

⁷¹ Ciprová, Sokačová. 2009. Str. 100

⁷² Ciprová, Sokačová. 2009. Str. 100

Některé články redakce Bloody Mary ale později, jak podotýká Kolářová, vstoupily do Feministické skupiny 8. Března.⁷³

Časopis se zaměřoval především na kritiku sexismu a postavení žen v subkulturách, kritiku liberálního feminismu ale i současné společnosti založené na „heteronormativitě“. Sexualita je jedno ze stěžejních témat časopisu, především tedy podpora LGBT komunity a snaha nabourávat tabu o sexualitě. Kromě vydávání časopisu pořádala jeho redakce také četné kulturní akce.⁷⁴

Jak tvrdí Linda Sokačová, časopis měl významnou roli ve zformování okruhu aktivistek, které později založily Feministickou skupinu 8. března. „V 5. čísle *Bloody Mary* vyšly informace o akci *Globální stávka žen*, tento článek a další informace stály za myšlenkou zorganizovat v České republice obdobnou akci.“⁷⁵

Inspirace předchozími aktivitami je patrná spíše v negativním vymezení se vůči nim, v odlišném přístupu k ženským tématům, které Feministická skupina 8. března použila. Časopis *Přímá cesta* se jednoznačně vymezuje proti esencialistickému přístupu, tedy přístupu, který předpokládá typické ženské a mužské vlastnosti a činnosti, který prosazoval např. fanzin *Wicca*, podobně se vymezuje i proti formátu oddělené čistě ženské skupiny, kterou byla *Luna*. Jak připomíná Sokačová, na vydávání časopisu *Přímá cesta* i na pořádání všech akcí FS8B se vždy podíleli muži.⁷⁶ S *Bloody Mary*, jak je zmíněno výše, některé členky FS8B spolupracovaly, ale zároveň je patrný posun. Zatímco *Bloody Mary* vychází vyloženě jako fanzin, je tedy vysoce neformální, amatérský a mnohdy i dost extrémní v názorech i způsobech vyjadřování, *Přímá cesta* se už více podobá klasickému časopisu, vždy je uvedeno autorství článku a použité zdroje, obsahuje úvodník, obsah a podobně. Vizualizace *Přímé cesty* je taktéž mnohem formálnější a profesionálnější.

⁷³ Marta Kolářová: *Protest proti globalizaci. Gender a feministická kritika*. SLON. Praha 2009. ISBN: 978-80-86429-96-0. Str. 165

⁷⁴ Ciprová, Sokačová. 2009. Str. 101

⁷⁵ Ciprová, Sokačová. 2009. Str. 101

⁷⁶ Srov. Sokačová, Linda: *Český anarchofeminismus: proti hierarchii a privilegiím*. 2014. Zatím nepublikováno. Str. 4.

2.2. Ideologie Feministické skupiny 8. března/ Anarchofeministické skupiny

FS8B, jak je zmíněno výše, vznikla z důvodu uspořádání Globální stávky žen v České republice, ta se konala poprvé 8. března 2001, tedy na Mezinárodní den žen. Datum 8. března v názvu skupiny byl vybrán naprosto záměrně, ta si dala za cíl obnovit oslavy tohoto významného dne a očistit ho od negativních konotací spojených s komunistickým režimem. V proslovu k Mezinárodnímu dni žen v roce 2002 skupina uvádí:

„Myšlenka Mezinárodního dne žen byla a neustále je znehodnocena bolševickým režimem, který tohoto významného dne využíval pro své vlastní účely. My se mu snažíme navrátit jeho původní význam – posilovat solidaritu žen, ale i mužů při řešení sociálních problémů, které jsou způsobovány kapitalismem a patriarchátem. Mezinárodní den žen nelze považovat za bolševický svátek a nelze ho ani nahrazovat Dnem matek, který byl vyhlášen Květinářskou unií Spojených států amerických. Stejně jako bylo MDŽ zneužito bolševiky, byl tento den zneužit nacistickým režimem v Německu 30. let.“⁷⁷

Název skupiny hraje opravdu zásadní roli. Stejně jako 8. březen i feminismus jako termín získal v českém a celkově evropském postkomunistickém prostředí silně negativní konotace. Většina liberálně feministických organizací se označení „feministická“ z tohoto důvodu vyhýbá. Právě důrazem na slovo „feministická“ v názvu se proti liberálním organizacím vymezuje a zároveň se k ideologii otevřeně hlásí.

Ačkoliv anarchofeminismus označuje za svou hlavní ideologii skupina již od počátku, v jejím názvu se to projevilo až později. „V roce 2004 skupina změnila název - na Anarchofeministická skupina, aby tak jasněji vyjadřoval její názorovou orientaci“⁷⁸, vysvětluje skupina na svých stránkách. Změna názvu byla provázena i změnami v redakci časopisu a v jeho vizuální podobě.

V analýze ideologie Anarchofeministické skupiny se zaměříme na tematické okruhy, jimž se věnovala v časopise Přímá cesta. Mezi lety 2001 a 2008 vyšlo 9 čísel časopisu, které nevycházely v pravidelném intervalu. Každé číslo časopisu bylo zaměřeno na jedno téma (č.1 Rodina jako základ státu, č.2 Pornografie, č.3 Žena v jazyce, č.4 Žena a antifašismus, č. 5 Muži v patriarchátu, č.6 Výchova a vzdělání, č.7

⁷⁷ *Siréna: zpravodaj Feministické skupiny 8. března*. Feministická skupina 8. Března. 2002. 2. ročník. č. 4. Str. 1

⁷⁸ Anarchofeministická skupina. Anarchofeministická skupina. [online] Praha: 2004. [cit 2014-03-01] Kdo jsme? Anarchofeministická skupina. Dostupný z WWW: <http://fs8brezna.ecn.cz/files/wrv.html>

Anarchofeminismus v každodenním životě, č.8 Násilí na ženách, č.9 S dětmi v břiše a na krku). Jejich přístup k jednotlivým tématům rozebereme v následujících podkapitolách, ty budou věnovány větším tematickým okruhům: rodina a výchova (2.2.1), sexualita (2.2.2), jazyk a stylistika (2.2.3). Přístup Anarchofeministické skupiny k jednotlivým tématům podrobíme srovnání s přístupem českého liberálního feminismu i českého anarchistického hnutí. Anarchistická scéna bude pro tento výzkum zastoupena časopisem *A-kontra*. *A-kontra* není jediným českým (respektive česko-slovenským)⁷⁹ anarchistickým periodikem, dalším stejně významným je například časopis *Existence*, kromě nich nepravidelně vychází i řada regionálních časopisů. Anarchistickou revue *Existence* vydává přímo Československá anarchistická federace, ale nevychází nepřetržitě. Poprvé vycházela mezi lety 1998 a 2002, obnovena byla až v roce 2010 a ve formě čtvrtletníku vychází dodnes. Oproti tomu *A-kontra* vychází již od roku 1991, i když s přestávkou v letech 1996-1998, a nepravidelně taktéž vychází dodnes. *A-kontra* bylo vybráno jako stěžejní, protože zabírá širší časové období, což je pro tento výzkum zásadní, jelikož poukazuje na vývoj na anarchistické scéně.

Liberální feminismus bude pro tuto analýzu zastupovat *Gender Studies o.p.s.* a také *Česká ženská lobby*, která sice vznikla později než FS8B/AFS, až v roce 2008, ale zato má zaštiťující pozici feministických organizací, organizací zaměřujících se na rovné příležitosti, práva rodičů, nebo lidská práva obecně. *Gender Studies* ani *Česká ženská lobby* nevydávají časopisy, jež by bylo možné porovnávat s *Přímou cestou* či *A-kontra*. K analýze nám ale postačí projekty, kterých se tyto organizace účastní, nebo které samy organizují, dále informační letáky k různým kampaním, které vydávají a taktéž informace, jež poskytují na svých webových stránkách.

2.2.1 Rodina a výchova

Feministická skupina 8. března v druhém čísle časopisu *Přímá cesta* uvádí, že vznikla především z toho důvodu, že v anarchistickém hnutí „*jsou málo zmiňována „feministická“ témata jako rodina, sexualita, vzdělání, vzorce lidského chování...*“⁸⁰ Zároveň ale klade důraz na to, že se nechce z anarchistického hnutí vydělovat a za žádnou cenu nestojí v opozici vůči mužům. „*Neexistuje pro nás ženská otázka, je jen*

⁷⁹ Většina anarchistických periodik je distribuována jak na území České republiky, tak Slovenské republiky, redakce bývají tvořeny Čechy i Slováky a stejně tak jsou příspěvky psány v češtině i ve slovenštině. To platí i pro anarchofeministickou *Přímou cestu*.

⁸⁰ *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Březen 2002. č. 2. Str. 2

*otázka nerovnosti mezi muži a ženami a proti té musí bojovat všichni společně.*⁸¹ Jejich kritika liberálního feminismu vychází z přesvědčení, že liberálně feministické organizace se staví proti mužům a snaží se nahrazovat maskulinní hierarchii feminní.⁸² Anarchofeminismus ale vystupuje vůči jakékoliv hierarchii, za viníka nerovného postavení žen a mužů v současné společnosti označuje především stát, kapitalistický systém a jím vytvořený institut rodiny, které jsou na hierarchii založeny.

*„Stát definujeme jako moc oddělenou od většiny společnosti, jejímž cílem je chránit privilegia vyplývající ze soukromého vlastnictví. Stejně tak rodinou nerozumíme prostý vztah partnerů, dětí a jejich soužití. Pokud se podíváme do historie, tak patriarchální rodina vznikla jako instituce pro udržování a akumulaci soukromého vlastnictví, jako instituce, která měla zaručovat vládu nad „výrobními prostředky“ jako byla žena a děti. Když došlo v důsledku nárůstu nerovností k rozdělení společnosti na třídy, vznikl stát jako institucionalizace této nerovnosti.“*⁸³

Žena v rodině

Žena je ale v kapitalistickém systému, podle anarchofeminismu, znevýhodněna a vykořisťována více než muži – například: jako pracující je vykořisťována vlastníky výrobních prostředků, jako pracující žena je vykořisťována muži obecně, má nižší uplatnitelnost, mzdu atd. a v neposlední řadě je vykořisťována jako manželka svým mužem a rodinou, pro které pracuje ještě doma. V této souvislosti současný anarchofeminismus používá výraz, jenž se ustálil během druhé vlny feminismu - "druhá směna".⁸⁴ Tématu trojího vykořisťování žen se věnovala taktéž španělská skupina *Mujeres libres*, která používala spojení „trojí otroctví ženy“.⁸⁵

AFS stejně jako liberální feminismus kritizuje dělení života na soukromou a veřejnou sféru a přisuzování těchto sfér genderu. Termíny soukromá a veřejná sféra se ale v časopise *Přímá cesta* neobjevují hned zpočátku. První zmínka je až ve čtvrtém čísle časopisu, které se věnuje velmi odlišnému tématu - roli žen v boji proti fašismu. Uprostřed krátkého článku, který se věnuje anarchofeministickému letnímu táboru, je nastolena otázka, zda se dají domácí práce považovat za sféru soukromou,

⁸¹ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Duben 2008. č. 9. Str. 19

⁸² Srov. leták *Institucionální feminismus vs. anarchofeminismus*.

⁸³ *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Listopad 2001. č. 1. Str. 3

⁸⁴ Srov. *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Listopad 2001. č. 1. Str. 4

⁸⁵ Srov. NAPUTI, Tiara: *Mujeres Libres: Identity Formation in Anarchist Spain*. Austin, Texas: *Conference Papers -- National Communication Association*; 2008. Str. 5, 8, 14.

jsou-li velmi často přenášeny na osobu třetí, která je za tuto činnost placena. Tato výtká je spíše míněna jako kritika „novodobých služek“ a jejich vykořisťování než kritika soukromé sféry jako takové.⁸⁶ Ve slovensky psaném článku *Osobné je politické*, který vyšel v sedmém čísle časopisu, se autorka věnuje podrobněji kritice dělení sfér. Poukazuje na to, že pro anarchistické aktivisty jsou jak termín „soukromá sféra“, tak feministické heslo „osobní je politické“, nepochopitelné, jelikož anarchisté předpokládají, že nic soukromého ani osobního není. To může být jeden z důvodů, proč se tomuto tématu Anarchofeministická skupina tolik nevěnuje a tyto termíny v podstatě nepoužívá. Zároveň ale autorka výše zmíněného článku poukazuje na to, že se mnozí anarchisté nechovají ve svém osobním životě podle svého přesvědčení a proto známé feministické heslo otáčí: „Politické je osobní“. Nabádá, aby se všichni, co smýšlí antiautoritářsky a rovnostářsky, opravdu tak ve svém životě chovali ke svému okolí, k ženám, dětem, ke všem.⁸⁷ „Společnost, ve které žijeme, je rozdělena na veřejnou a soukromou sféru. Domníváme se, že tyto dvě sféry nelze od sebe oddělovat. To, jaké vztahy člověk vytváří ve svém soukromí a jak se chová ke svému bezprostřednímu okolí, by mělo korespondovat s jeho chováním na veřejnosti. Ani jedna z těchto oblastí by neměla být upřednostňována na úkor té druhé“⁸⁸, dodává autor dalšího článku 7. čísla časopisu.

Téma rodiny, nebo postavení ženy v rodině, se v anarchistických periodických prakticky neobjevuje. V časopise A-kontra, ani v jednom z jeho ročníků, není takovému tématu věnován ani jeden článek či příspěvek. Členky redakce Přímé cesty se nejspíše právě proto snažily poukázat na to, že rodina by měla být chápána jako anarchistické téma. Proto ji často spojují právě s kapitalismem, vykořisťováním, reprodukcí nerovností atd.

Na půdě liberálního feminismu je kritizováno především přisuzování rodiny, jakožto soukromé sféry, ženě, zároveň ale dnešní diskurz nechce ženě pouze otevřít sféru veřejnou, ale snaží se najít možnost sladění sfér, sladění života rodinného a pracovního. Gender Studies i Česká ženská lobby se soustředí především na možnost uplatnění žen a na jejich platové podmínky, právě proto, že na trhu práce jsou ženy diskriminovány převážně z toho důvodu, že se obecně předpokládá jejich starost o rodinu.

⁸⁶ Srov. *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Březen 2003. č. 4. Str. 26

⁸⁷ Srov. *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Listopad 2004. č. 7. Str. 5

⁸⁸ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Listopad 2004. č. 7. Str. 3

Anarchofeministická skupina se tématům platů a pracovních příležitostí pro ženy vyhýbá, považuje je za marginální téma, možnou mírnou změnu pouze v rámci špatného systému. Řešení ekonomických diskriminací žen vidí v celkové změně systému, ten současný je, podle jejich názoru, právě na ekonomických nerovnostech založen. Celkově kritizují směnné vztahy kapitalismu, které by mělo nahradit svobodné sdružování a spolupráce v komunitách.

Anarchofeministická skupina se v pátém čísle *Přímé cesty* zaměřila taktéž na postavení romských žen v rodině. Autorka tvrdí, že pro romské ženy platí ještě výraznější hranice mezi soukromou a veřejnou sférou. Romská žena je v soukromé sféře prakticky uvězněna, zatímco muž se zajímá výhradně o sféru veřejnou. Poukazuje na to, že role žen v romských rodinách je výhradně chápána jako role rodičky. Žena nemá na výběr, zda chce či nechce mít děti, případně kdy a kolik. V tradičních romských rodinách ani neměla žena možnost výběru partnera. Autorka připomíná, že i nižší vzdělání Romů a všeobecně jejich horší přístup k informacím, zapříčiňuje jejich neznalost možností plánovaného rodičovství, antikoncepce apod. Autorka ale naopak oceňuje tradiční způsob komunitního života a společné výchovy dětí, připomíná ale, že právě násilné přerušení těchto tradic je důvodem dnešních sociálních problémů. Tradiční komunity, či velké rodiny, dnes již nefungují, odmítají se o sebe navzájem zajímat, starat se např. o děti sirotky a společně řešit problémy.⁸⁹

Orientace na menšiny je na anarchistické scéně velmi častá, mnoho článků jak v *A-kontra*, tak v *Existenci* je věnováno situaci Romů, jejich znevýhodnění ve společnosti a také snaze jim pomoci. Bohužel častokrát pomoc spočívá jen ve volání po společném „boji proti fašistům“.⁹⁰ Články se objevují především v období, kdy došlo k nějakému rasově motivovanému útoku, či nepokojům spojeným s romskou komunitou, často v periodických obdobích vzestupu radikálně pravicové scény, jak to popisuje Jan Charvát.⁹¹

Na půdě liberálního feminismu jsou práva menšin, především žen, které jsou kromě genderu znevýhodněny právě příslušností k menšině, akcentována taktéž významně, i když Linda Sokačová v rozhovoru, jež jsem s ní vedla, tvrdí, že FS8B vznikla i proto, že liberální feminismus „se zaměřoval a zaměřuje především na ženy ve

⁸⁹ Srov. *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Říjen 2003. č. 5.

⁹⁰ Srov. např. *A-kontra* 2008. 15. ročník. č. 1

⁹¹ Srov. CHARVÁT, Jan: *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál. 2007. ISBN: 978-80-7367-098-6

*střední třídě a ty, kterým se daří lépe, a opomíjí sociálně vyloučené atd.*⁹² Česká ženská lobby si klade jako jeden z hlavních cílů právě prosazování „zájmů žen z marginalizovaných a sociálně vyloučených skupin, žen z etnických a národnostních menšin a žen cizinek/migrantek“⁹³. Tímto prohlášením je Česká ženská lobby ve své podstatě hodně pokroková, je ale třeba brát v úvahu její napojení na Evropskou ženskou lobby, která se právě na problematiku příslušnic menšin zaměřuje. Gender Studies o.p.s. nemá podobnou formulaci ve svém prohlášení a přímo se na práva příslušnic menšin nezaměřuje, přesto se této tématice nevyhýbá. Jak uvádí na svých stránkách: „*Na podzim 2005 proběhl cyklus „Romské ženy v České republice“, který navázal na cyklus kulatých stolů „Role a vztahy žen a mužů v romské komunitě“ z roku 1999.*“⁹⁴ Těžko říci, zda výběr tématu postavení romských žen v Přímé cestě vychází spíše z inspirace feminismem či anarchismem, orientace na menšiny se v českém prostředí objevuje v anarchismu i feminismu již od 90. let, i když mnohdy jen okrajově.

Děti v rodině

Anarchofeministická skupina považuje nejen roli ženy v rodině za svazující ale celkově institut rodiny za špatný. Kritizuje soudobou podobu nukleární rodiny, tedy matka, otec a děti, která podle jejich názoru přispívá k reprodukci předsudků a k nevhodné výchově. Tvrdí, že právě lpění na nukleární rodině je příčinou mnoha soudobých problémů. Například vzrůstající násilí dětí je, podle Hedviky, autorky článku z 8. čísla Přímé cesty, který se tématu dětské násilnosti věnuje, odrazem výchovy rodičů, kteří na své dítě nemají dostatek času a ještě mu předávají nevhodné vzorce chování.⁹⁵ Místo nukleární rodiny navrhují anarchofeministky a anarchofeministé komunity, dobrovolná společenství, ve kterých by byly zastoupeny osoby rozličné věkové kategorie, sexuální orientace, národnosti a rasy, které by sdílely výchovu dětí stejně jako další činnosti, což by mělo přispět k odstranění předsudků, pochopení různosti a rozmanitosti, přijímání cizích názorů. „*Kdyby dítě kolem sebe mělo více lidí,*

⁹² Příloha č. 1

⁹³ Česká ženská lobby: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-04-26] O České ženské lobby. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/o-ceske-zenske-lobby/>

⁹⁴ Gender Studies o.p.s.: Gender Studies. [online] Praha: Gender Studies. c2008. [cit. 2014-04-26] Historie Gender Studies, o.p.s. Dostupný z WWW: < <http://www.genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>>

⁹⁵ Srov. *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 35

*od kterých by se mohlo učit, mohlo by se učit různé vzorce chování. Pak by se případný negativní vliv rodiny mohlo snížit.*⁹⁶

Komunitní výchova by podle výše zmíněné autorky mohla pomoci i v řešení extrémních situací jako je například týrání dítěte. Netvrdí, že v komunitě by k týrání nemohlo dojít, ale komunita by dítěti mohla pomoci ve chvíli, kdy bude rodičům z tohoto důvodu odebráno. Nemuselo by skončit v ústavní léčbě, v dětském domově, ale zůstalo by mezi známými tvářemi, ke kterým má citový vztah. Autorka kritizuje taktéž komplikace, jež jsou spojeny s pěstounstvím a adopcí. Obviňuje rodiče, kteří se o své dítě nestarají, přesto nejsou ochotni ho nabídnout k adopci (stačí jednou za půl roku do dětského domova zatelefonovat), že dítě vnímají pouze jako majetek. *„Možná velkou překážkou, proč mnozí rodiče nechají své děti v ústavu, než by dali souhlas k pěstounské péči, jsou i naše zkostratělé představy o rodině. Kdybychom se dokázali odpoutat od rodiny jako jediného možného prostředí pro výchovu dítěte, snaže by se tento problém řešil, děti by mohli žít ve větších společenstvích lidí, kteří by o ně stáli.*⁹⁷

Rodinu kritizují anarchofeministky/té i jako prostředek kapitalismu. V zajetí kapitalismu se podle jejich názoru ocitají hlavně děti, jejichž štěstí a radost nezáleží na lásce rodičů, nebo na času, který s nimi tráví, ale na tom, zda jim rodiče koupí hračku, která je v současné chvíli v módě, zda budou oblečeny stejně jako jejich vrstevníci apod. *„Děti se stávají oběťmi módní války vyrůstající z potřeb konzumní společnosti, systému, v němž žijeme, oběti - především však snadné terče ekonomiky dospělých, které nerozumí.*⁹⁸ *„Musíme děti osvobodit a vrátit jim dětství jako autonomní hodnotnou etapu života.*⁹⁹ Toto zvolání, které autor článku zařadil na jeho konec, můžeme opět chápat, jako snahu přiblížit téma dětí většinové anarchistické scéně. Důraz na potřebu „osvobodit“ dítě, které je v systému „vězněno“ stejně jako pracující.

Dále Anarchofeministická skupina tvrdí, že rodinné vztahy působí jen jako další forma vlastnictví – muž vlastní ženu a oba vlastní dítě, z toho vychází jejich chování, a výchova se stává jen přípravou na budoucí podřízenost autoritám.¹⁰⁰ *„Dítě je většinou už od mala vedeno k podřízení se nelegitimní autoritě. V rámci nukleární rodiny může být vrženo do nerovného vztahu s rodiči, jejichž zákazy a příkazy jsou první ranou*

⁹⁶ *Přímá cesta.* Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 35

⁹⁷ *Přímá cesta.* Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 35

⁹⁸ *Přímá cesta.* Feministická skupina 8. března. Listopad 2001. č. 1. Str. 6

⁹⁹ *Přímá cesta.* Feministická skupina 8. března. Listopad 2001. č. 1. Str. 7

¹⁰⁰ V tomto případě AFS přímo vychází z Bedřicha Engelse a jeho knihy *O původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu*, je zde citován. Srov. *Přímá cesta.* Feministická skupina 8. března. Listopad 2001. č. 1. Str. 4.

*bičem na záda přirozeně neautoritářského a spravedlivého dětského nahlížení na svět. Další rána přijde ve škole, z rukou učitelů/ek, kde není prostor pro vysvětlování a diskuzi nad smyslem vykládaných věcí. Každodenní dril se bude hodit, aby s dítěte vyrostl schopný a poslušný zaměstnanec či zaměstnankyně.*¹⁰¹

Rodiče a jejich výchovu, pokud je založena na moci a donucení, vnímá Anarchofeministická skupina jako nelegitimní autoritu, čímž se opět odkazuje na anarchistický diskurz. Anarchofeminismus považuje dítě za rovnoprávné s jeho rodiči, svobodné a schopné se svobodně rozhodnout. Autorka článku, publikovaném v 6. čísle *Přímé cesty*, o knihách, které radí rodičům s výchovou dětí, kritizuje přístup k dětem jako k nesvobodným a nezralým bytostem: „*V některých knihách je přímo řečeno, že děti mají být nejdříve nesvobodné, mají poslouchat rodiče, aby později mohly dosáhnout osobní svobody. Dokonce někdy proti svobodnému rozhodování brojí, protože tvrdí, že je přetěžuje.*“¹⁰² Anarchofeminismus prosazuje výchovu neautoritářskou, založenou na rovnosti, diskusi a svobodném rozhodnutí. „*Pokud dítě dohody neplní, rodič může použít metodu logických důsledků. V některých případech to ale nejde. Co pak? Někdy může pomoci, když si o tom znovu promluví. Může pomoci i nalezení nějakého kompromisu. Dítě by mělo znát důvod, proč má něco udělat.*“¹⁰³

Velmi zajímavý je posun, který zaznamenala *Přímá cesta* a její autorky mezi 8. a 9. číslem časopisu. Mezi těmito dvěma čísly byl časový odstup tři roky, proměnila se redakce časopisu i skupina samotná, některým členkám se mezitím narodily děti. Tato skutečnost silně podobu časopisu poznamenala (věnuje se tématu porodu, prenatální péče apod.), ale pozměnila taktéž přístup autorek k jednotlivým postupům výchovy, které původně obhajovaly. Hedvika se ve svém článku pozastavuje nad tím, do jaké míry může být výchova rodiče neautoritářská, ve chvíli, kdy má rodič za dítě odpovědnost a to mu bezmezně důvěřuje. Téma uzavírá s tím, že rodič bude pro dítě vždy autoritou, ale je na posouzení dítěte, zda bude autoritou legitimní či nikoliv. Autorka Markéta zase zkonstatovala, že jejich představy o společné výchově dětí a pokusy o ní selhaly, výchova dítěte nakonec vždy zůstala pouze uvnitř nukleární rodiny. Na závěr píše: „*Ve společnou výchovu nevěřím, ačkoliv mám pocit, že když to píšu, trhá mi to srdce.*“¹⁰⁴

¹⁰¹ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Listopad 2004. č. 7. Str. 10

¹⁰² *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Březen 2004. č. 6. Str. 4

¹⁰³ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Březen 2004. č. 6. Str. 6

Muži v rodině a v patriarchátu

Tradiční rodina ale reprodukuje podle anarchofeminismu i stereotypy, které diskriminují muže. To, že soukromá sféra je chápána jako sféra ženy, zároveň znamená, že muži je tato sféra uzavřená. Péče o rodinu, výchova dětí jsou vnímány jako monopolní oblasti ženy, ta je k tomu od dětství vychována a připravována. Na rozdíl od chlapců se dívky v dětství učí správně vozit kočárek, přebalovat panenky, krmit je, koupat apod., toto znevýhodnění mužům znesnadňuje budoucí úlohu aktivního otce. Anarchofeministky a anarchofeministé považují i muže za oběti patriarchátu, jelikož jim je taktéž vnucována určitá genderová role. Už ve výchově se projevuje odlišný přístup k chlapcům a dívkám. „*Výchova chlapců je orientována více činnostně a výkonově. U dívek se více klade důraz na pořádnost a vnímavost (při hře s panenkami i při spolupráci s matkou při domácích pracích).*“¹⁰⁵ Stejně diferenciovaný je, podle autorky článku, i přístup odborných publikací o výchově k rolím matky a otce: „*Od matek se čeká, že budou svým dětem předávat především citlivost a vnímavost, budou jim dávat pocit bezpečí. Od otců se očekává, že budou více zvládat případnou agresivitu dítěte, budou dodržovat důsledně pravidla. Ne vždy jsou tato očekávání přímo řečena. Někdy jsou patrná pouze z obrázků nebo z odlišných situací, ve kterých se mluví o matce, a ve kterých o otci.*“¹⁰⁶ Muž má roli silovou, zatímco žena tu citlivou. Podle členek se chlapcům od malička zakazuje projevovat emoce, je k nim praktikován zcela odlišný přístup než k dívkám: „bud' silnej, jsi chlap“, „kluci přece nepláčou“ apod. To, podle autorek, mimo jiné zapříčiňuje neschopnost dorozumění se mezi pohlavími v dospělém životě.¹⁰⁷

Česká ženská lobby se věnuje i tématům rodičovství, především se ale soustřeďuje na práva matek, rodiček, případně rodičů. Výhradně na práva otců a jejich roli ve výchově se nezaměřuje ani jedna z aktivit ČŽL a nezmiňuje se o něm ani ve svých stanoviscích:

„*Česká ženská lobby bojuje proti genderovým rolím a stereotypům, které jsou v evropském kontextu stále šířené a udržované především pomocí vzdělávacího systému a médií. Česká ženská lobby odmítá klišé, které zobrazují ženu jako podřízenou muži, jako sexuální objekt, či jako osobu spojenou primárně s péčí o domácnost. ČŽL podporuje rovný přístup ke vzdělávání a začlenění genderové rovnosti do vzdělávacích programů.*“

¹⁰⁴ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Duben 2008. č. 9. Str. 20

¹⁰⁵ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Březen 2004. č. 6. Str. 7

¹⁰⁶ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Březen 2004. č. 6. Str. 6

ČŽL odmítá negativní a ponižující zobrazení žen, jejich symbolické přehlížení, odsuzování či trivializování v médiích.¹⁰⁸

Genderové stereotypy v pojetí ČŽL se týkají pouze žen, stereotypy, které by ovlivňovaly muže, nebere v úvahu. Gender Studies se již více soustředí i na práva otců a postavení mužů obecně. Ve svém prohlášení se zasazuje mimo jiné o „zavedení stejných podmínek pro otce i matky na „mateřské“ dovolené; podporu aktivního otcovství“¹⁰⁹. Spíše symbolickou, přesto důležitou úlohu mají například i akce spojené se Dnem otců, kterých se Gender Studies o.p.s. účastní. Tématu aktivního otcovství a rovnocenné péče partnerů o děti je věnováno například 9. číslo ročníku 2003 zpravodaje Gender Studies *Rovné příležitosti do firem*.¹¹⁰

Reprodukční práva

Dalším ze stěžejních témat Anarchofeministické skupiny je svoboda ženy rozhodovat o vlastním těle. Reprodukční práva žen ale i mužů jsou akcentována téměř v každém čísle časopisu *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina akcentuje sexuální výchovu, plánované rodičovství, možnosti antikoncepce přístupné široké veřejnosti a v neposlední řadě taktéž možnost interrupce. Ačkoliv sama skupina prohlašuje, že nepovažuje interrupci za jediné správné řešení, odmítá možnost jejího opětovného zákazu. Toto téma je jistě tématem feministickým, zároveň se v něm projevuje anarchistický princip svobody a svobodného rozhodnutí za každé situace. Zároveň si ale musíme uvědomit, že důvod, proč toto téma získává tolik prostoru v časopise a zároveň tolik pozornosti členek a členů skupiny, je období, v němž skupina působila. Konec devadesátých let a počátek 21. století bylo obdobím rozsáhlé veřejné diskuse o obnovení legislativního zákazu interrupcí. Za tímto požadavkem stálo především *Hnutí pro život*, které především z křesťanské pozice obhajovalo právo na život i nenarozenému plodu. Jejich požadavky do určité míry převzala KDU-ČSL, která v Parlamentu ČR podala několik legislativních návrhů. Právě návrhu KDU-ČSL na

¹⁰⁷ Srov. *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Říjen 2003. č. 5. Str. 3.

¹⁰⁸ Česká ženská lobby: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-04-26] O České ženské lobby. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/o-ceske-zenske-lobby/>

¹⁰⁹ Gender Studies o.p.s.: Gender Studies. [online] Praha: Gender Studies. c2008. [cit. 2014-04-26] Prohlášení Gender Studies. Dostupný z WWW: <http://www.genderstudies.cz/gender-studies/prohlaseni.shtml>

¹¹⁰ Rovné příležitosti do firem: Gender Studies. [online] Praha: Gender Studies, o.p.s. c2008. [cit. 2014-05-02] Dostupný z WWW: <http://zpravodaj.feminismus.cz/cz/cisla-casopisu/09-2006>

opětovný zákaz interrupcí v ČR a aktivitám Hnutí pro život se Anarchofeministická skupina věnuje velmi často.

V projevu na Mezinárodní den žen 2002 skupina prohlašuje: „*V tento den chceme také poukázat na aktivity Hnutí pro život, které usiluje o legislativní zákaz interrupcí, odmítá používání antikoncepce, která je podle nich příčinou zvyšujícího se počtu interrupcí a také narůstání rozvodů. Tato jejich tvrzení však zcela ignorují fakta, která říkají, že počet interrupcí se snižuje a spojitost mezi počtem rozvodů a používáním antikoncepce je velmi pochybná. Tato klerofašistická organizace také považuje homosexuální orientaci za deviantní a nemanželské děti za odpad společnosti. Naše skupina vystupuje proti těmto a všem podobným aktivitám. Interrupce považujeme za krajní řešení při rozhodování ženy a také muže o svém reprodukčním životě. Nepropagujeme tuto možnost jako jedinou správnou, nikdo z nás však nechce a ani nemůže soudit ženu a muže, kteří se k tomuto řešení uchýlí. Bojujeme za svobodnou volbu a bojujeme proti všem aktivitám, které se jí snaží omezovat.*“¹¹¹

Svoboda a svobodná volba, jsou, jak je již uvedeno výše, zásadní hodnotou pro anarchofeminismus. Dále je zde patrný anarchistický odpor vůči křesťanství a církvím vůbec, použití výrazu „klerofašistická organizace“ je toho důkazem. Důraz v prohlášení je kladen také na práva homosexuálů. Anarchofeministické podpoře homosexuálů a LGBT komunity obecně se budeme věnovat v další podkapitole.

V prvním čísle A-kontra ročníku 2004 je otištěn článek *Zákaz potratů na obzoru?*, který se věnuje jednomu z legislativních návrhů KDU-ČSL a Hnutí pro život. Nutno ovšem připomenout, že autorkou článku je Linda Sokačová, v té době členka Feministické skupiny 8. března a redakce časopisu Přímá cesta. Článek prezentuje problematiku zákazu potratů jako zásah do osobní svobody a svobodného rozhodnutí jedince, neklade důraz na ženu a omezení jejích práv, ale na omezení člověka obecně. „*Prosazování legislativního zákazu interrupcí souvisí s prosazováním „křesťanského“ způsobu života, který se v realitě vyznačuje potlačováním lidské sexuality a omezováním řady lidských práv – práva na svobodný výběr partnera/-ky, svobodný způsob života, potlačování ženských práv, svobody projevu atd.*“¹¹² Dále je toto téma spojováno taktéž s antiamerikanismem, kterému je v tomto období (období vlády prezidenta G. W. Bushe a počátku války v Iráku) věnován v A-kontra poměrně veliký prostor. Autorka

¹¹¹ *Siréna: zpravodaj Feministické skupiny 8. března*. Feministická skupina 8. Března. 2002. 2. ročník. č. 4. Str. 1

¹¹² *A-kontra: zprávy alternativních aktivit*. 2004. 11. ročník. č. 1. Str. 6

upozorňuje, že podobné kampaně, jako vede v ČR Hnutí pro život, ve Spojených státech prosazuje Bushova administrativa.¹¹³

Článek je zařazen do rubriky Gender, což samo o sobě vypovídá i o celkové proměně časopisu A-kontra. Do roku 2001 se v redakci časopisu, ani mezi autory článků neobjevovala žádná žena, na rozdíl například od časopisu *Existence*, v jehož redakci působily ženy už od jeho založení (tedy 1998), mnohé z nich taktéž členky FS8B/AFS.¹¹⁴ V časopise *Existence* byl feministickým tématům většinou věnován jeden článek v každém čísle. V časopise A-kontra trvalo delší dobu, než byly články na taková témata zařazeny, a nevyskytovaly se pravidelně, přesto ale v čase počet takových článků narůstal, stejně jako narůstal počet žen jako autorek článků nebo členek redakce časopisu.

Liberální, nebo v terminologii Anarchofeministické skupiny institucionální, feministické organizace se taktéž věnují problematice reprodukčních práv, potratů a svobodnému rozhodování ženy o svém těle. Je to jedno ze stěžejních témat druhé i třetí vlny feminismu. Jak Česká ženská lobby, tak Gender Studies o.p.s. toto téma vnímají jako jednu ze svých priorit. Přístup Anarchofeministické skupiny a těchto dvou organizací se tolik neliší, jediný patrný rozdíl by mohl být v přístupu k Hnutí pro život. Zatímco ČŽL pouze konstatuje: „Česká ženská lobby odmítá ideologie, které ženě znemožňují kontrolu nad vlastním tělem.“¹¹⁵ AFS je ve svých prohlášeních mnohem radikálnější, Hnutím pro život pohrdá, napadá ho a jeho argumenty považuje jednoznačně za lživé. Silně se ve vyjádřeních AFS projevuje antiklerikalismus, anarchistický odpor k náboženství:

„Jeden z hlavních rozporů v jejich tvrzeních vidíme v přílišném zdůrazňování úcty k lidskému životu, ovšem pouze u určitých skupin lidí. Homosexualita, děti "zplozené" mimo manželství, děti ze zkumavek podle HPŽ ČR škodí společnosti. Tento názor považujeme za klerofašistickou tendenci ve společnosti. V jejich materiálech se také objevuje tvrzení, že "český národ, stejně tak jako většina kulturních národů, vymírá." Zde se můžeme zatím pouze dohadovat, zda by poté, co by HPŽ ČR uspělo s vyloučením těchto podle nich "nevhodných" skupin z reprodukčního života, neusilovalo

¹¹³ Srov. A-kontra: zprávy alternativních aktivit. 2004. 11. ročník. č. 1. Str. 6

¹¹⁴ Srov. Kolářová. 2009. Str. 159

¹¹⁵ Česká ženská lobby: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-04-26] O České ženské lobby. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/o-ceske-zenske-lobby/>

o jejich celkové vyloučení ze života společnosti. Skončila by jejich selekce u "kulturních a sexuálních" rozdílů? "¹¹⁶

Vzdělávání

Anachofeministky a anarchofeministé požadují naprostou přeměnu systému vzdělávání a výchovy. Jejich představa výchovy je založena na neautoritářství. Anarchofeministická edukace, podle AFS, „*vychází z toho, že stávající společenské uspořádání není schopno umožnit všem jedincům žijícím v jeho strukturách podmínky pro seberealizaci a uspokojení jejich potřeb a tužeb všeho druhu. Proto shledává anarchofeminismus tuto společnost nesvobodnou a vychází z toho, že neumožňuje plnohodnotný rozvoj jedince. Proto jsou svoboda, a z ní vycházející rovnost, zásadními hodnotami, na kterých anarchistická edukace staví.*“¹¹⁷

Jak by měla edukace vedoucí pouze ke svobodě vypadat? Měla by podle anarchofeminismu stavět na rovnosti mezi žáky a učiteli, učitelé by za žádnou cenu neměli využívat moc a výuka by měla být založena především na diskusi. „*Dnešní vztahy založené na autoritě, konkurenci a poslušnosti by měla nahradit rovnost, spolupráce, diskuze a vzájemný respekt. V dítěti by mělo být rozvíjeno kritické myšlení, aby se lehko nestávalo manipulovatelným. Mělo by mít možnost se ke všemu vyjádřit, aby se naučilo, že může ovlivňovat dění kolem sebe, a pochopilo tak odpovědnost samo za sebe a svět, ve kterém žije. ... Nelze si myslet, že ideální dítě je dítě nikdy nezlobící, tiché, loajální, se samými jedničkami, které s nikým nespolupracuje a vše zvládne ,samo‘. Téměř všechny lidské činnosti jsou postaveny na určité spolupráci. Jde o to tuto spolupráci rozšířit, omezit specializaci a umožnit dětem rozvinout širokou škálu dovedností a schopností, aby sice byly co nejvíce samostatné, ale aby si byly vždy vědomy, že spolupráce zvyšuje v mnoha případech nejen kvalitu i kvantitu, ale může uspokojit i naše citové prožívání. Člověk je tvor společenský a není schopen žít bez kontaktu a interakce s druhými lidmi.*“

Důraz na spolupráci můžeme vnímat jako další z prvků vycházející spíše z anarchismu, přesně řečeno z jeho kolektivistické větve. Kromě spolupráce v systému vzdělávání je takovým prvkem například požadavek komunitního života a společné výchovy dětí, kterým jsme se věnovali výše. Celková proměna systému vzdělávání je

¹¹⁶ Anarchofeministická skupina: Anarchofeministická skupina. [online] Praha: AFS. c2002 [cit. 2014-05-04] Budme pro svobodnou volbu! Dostupný z WWW: <http://anarchofeminismus.ecn.cz/files/prochoice02.html>

tématem anarchismu už od konce 19. století, nejznámější alternativní vzdělávací systém jsou již zmíněné Svobodné školy po vzoru Francisca Ferrera, k nimž se vrací jak Anarchofeministická skupina v časopisu *Přímá cesta*, tak taktéž A-kontra a další anarchistické časopisy.¹¹⁸ Důležité je ale zmínit, že téma vzdělávání se v českých anarchistických periodících před rokem 2001 neobjevovalo vůbec. Ve třetím čísle časopisu A-kontra ročníku 2003 je kritice současného systému vzdělávání a možnostem alternativních způsobů vzdělávání věnováno hned několik článků. Kritika je zaměřena především na využívání moci a donucování v současných školách. Jedinou správnou cestou ve vzdělávání, je podle autora článku Víta Komrsky, „*respektovat dítě jako individualitu, přiznat mu schopnost užívat vlastní rozum a přirozenou možnost dělat chyby, brát děti vážně a nebagatelizovat jejich přirozené touhy, být dítěti partnerem a zkušenějším pomocníkem, nikoliv neomylnou autoritou a velitelem.*“¹¹⁹

Vzdělávání je důležitým tématem i pro feminismus, který klade důraz především na genderovou korektnost. Gender Studies o.p.s. požaduje ve svém Prohlášení: „*zavedení genderově citlivé výchovy a vzdělávání dětí a mládeže*“¹²⁰, Česká ženská lobby „*podporuje rovný přístup ke vzdělávání a začlenění genderové rovnosti do vzdělávacích programů*“, klade ale také důraz na dostupnost vzdělání. „*Česká ženská lobby se zasazuje o vytvoření prostředí příznivého k rodinám, dětem a rodičům. Česká ženská lobby prosazuje vytváření a rozvoj kvalitních zařízení péče o předškolní i školní děti s důrazem na finanční, sociální a prostorovou dostupnost těchto zařízení.*“¹²¹

AFS se také zaměřuje na genderové aspekty výchovy a vzdělávání. Kritizuje, že: „*dnes stále přetrvávají představy o „správné“ holčičce a „správném“ chlapečkovi a děti jsou proto odmala vychovávány odlišně podle svého pohlaví. Dítěti je tak na základě jeho pohlaví vnucována představa, jak by se mělo chovat, co by mělo nosit, jak by mělo vypadat, jak a o čem by mělo přemýšlet, jak a co by mělo dělat, koho obdivovat a koho milovat. Dochází tak k fatálnímu nerespektování konkrétních potřeb, představ a tužeb, a tím k další formě znásilňování dětského těla i dětské duše.*“¹²² Rovnost, kterou ve vzdělávání požadují, by měla být absolutní, neměla by se týkat jen pohlaví dítěte,

¹¹⁷ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Březen 2004. č. 6. Str.3

¹¹⁸ Srov. *A-kontra: zprávy alternativních aktivit*. 2003. 15. ročník. č. 3. Str. 22-26;

¹¹⁹ *A-kontra: zprávy alternativních aktivit*. 2003. 15. ročník. č. 3. Str. 19

¹²⁰ Česká ženská lobby: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-04-26] O České ženské lobby. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/o-ceske-zenske-lobby/>

¹²¹ Česká ženská lobby: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-04-26] O České ženské lobby. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/o-ceske-zenske-lobby/>

¹²² *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Březen 2004. č. 6. Str. 3

nebo jeho národnosti, rasy, ale právě i vztahu učitel – žák. Anarchofeminismus považuje za nejnevhodnější princip současného vzdělávacího systému využívání moci a podřízenosti, z toho, podle jejich přesvědčení, genderové ale i jiné nerovnosti pramení. Odstranění pouze genderové diskriminace by podle nich nevyřešilo základní problém, tedy nesvobodu dětí. Nesmíme opomenout, že i organizace liberálního feminismu se zaměřují na moderní a alternativní možnosti vzdělávání a výchovy¹²³, jejich přístup taktéž vede k větší svobodě žáků, rovnosti s učiteli, většího důrazu na diskusi apod., jejich požadavky ale fungují stále v rámci současného systému, tedy jsou pouze reformami. Anarchofeminismus oproti tomu požaduje změnu celkovou, tedy vzdělávací „revoluci“.

Dále by, podle principů anarchofeminismu, vzdělání nemělo být chápáno jako povinnost, ale jako zábava. *„Obzvláště dnešní vzdělávání často staví na tom, že důvodem, proč studujeme (a posléze pracujeme), je uspokojení, které pocítíme až z ukončení činnosti (např. ve formě titulu, peněz, společenského statutu). Neměly/i bychom se však radovat pouze z dosažení určitého cíle, ale i ze samotné cesty k jeho dosažení Dochází pak ke zbytečnému oddělování – nejdřív něco „musíš“, a pak si teprve můžeš oddechnout. Přitom v příjemném prostředí se stává spousta bývalých povinností zábavou. A tak celý život žijeme buď v minulosti (uspokojuje nás vzpomínka na úspěch v minulosti) či budoucnosti (že jednou budeme bohatí, budeme mít titul, budeme něco vlastnit).“¹²⁴*

2.2.2 Sexualita

Podle Anarchofeministické skupiny je pro svobodný rozvoj osobnosti nutná i svoboda v jeho sexualitě. Sexualitu vnímá jako součást života, jako formu komunikace. *„Sexuální chování je forma komunikace konstruující se ve vzájemné interakci mezi jedinci v závislosti na kultuře a sociálních podmínkách. V prostředí založeném na hierarchii, moci, vlastnictví a soutěži může být tato forma komunikace často neotevřená, svazující či nudná. Avšak s každým dalším krokem přes hradby společenských norem zjistíme, jak zábavná, silná, inspirativní a osvobozující tato komunikace může být.“¹²⁵* Stejně jako v dalších oblastech života i v sexualitě požadují principy rovnosti a

¹²³ Otázky domácího vzdělávání, moderních přístupů ve školách i školkách – domácí skupiny, lesní školky apod.

¹²⁴ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Březen 2004. č. 6. Str. 3

svobodného rozhodnutí. Rovnost musí platit jak mezi pohlavími, tak mezi odlišnými sexuálními orientacemi. Sexuální orientace a bourání mnohých tabu, která se sexualitou souvisí, jsou témata, kterým se Anarchofeministická skupina věnuje velmi často.

Sexuální orientace

AFS odmítá jakoukoliv formu diskriminace, která by byla založena na sexuální orientaci jedince, naopak prosazuje, aby členové LGBT¹²⁶ komunity měli stejná práva a stejné postavení ve společnosti jako heterosexuálové. 8. číslo časopisu *Přímá cesta*, s podtitulem *Zrušme normy v sexualitě*, je plně věnováno tématům sexuality a různých sexuálních orientací. V prvním článku autorka Dita popisuje, že skupina vychází z knihy *Queer Theory*, jejíž autorkou je Annamarie Jagose, a zastává názor, že sexuální orientace není člověku vrozená, naopak se formuje během jeho života.¹²⁷

Skupina kritizuje soudobou společnost za to, že její normy jsou založeny pouze na heterosexuálnosti a na té až příliš lpí, to označuje jako *heterosexismus*. *Heterosexismus* a z něho vyplývající homofobii vnímají autorky jako prvky patriarchy. „*Homofobie a heterosexismus úzce souvisí s patriarchálním uspořádáním společnosti a konstrukcí maskulinit.*“¹²⁸ Autorka článku o homofobii, Dita, vychází z předpokladu, že společnost se více vymezuje proti gayům, než proti lesbám. Genderová role muže, je, podle jejího názoru, vnímána jako důležitější, případně ohroženější homosexualitou, než role ženská. „*V souvislosti s heterosexismem a homofobií je třeba zmínit i katolickou církev. Ta se velmi významně zasloužila o rozvoj heterosexistického a heteronormativního nahlížení na svět.*“¹²⁹ Kromě *heterosexismu* používá autorka ještě termín *heteronormativita*, který označuje odsuzování a odmítání čehokoliv, co se odchyluje od heterosexuální společenské normy. V tomto případě za viníka, kromě patriarchy, označuje autorka také katolickou církev. Křesťanské hodnoty jsou z velké části základem současných evropských morálních hodnot, autorka ale vnímá *heteronormativitu* jako umělý a cílený konstrukt církve.

Homofobie podle autorky může nabývat různých forem – od diskriminace, slovních urážek „*až po násilné útoky (např. ze strany policie a neonacistů)*“¹³⁰. Příklad,

¹²⁵ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 3

¹²⁶ Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender komunita

¹²⁷ Srov. *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 3

¹²⁸ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 14

¹²⁹ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 14

¹³⁰ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 14

který autorka používá, tedy násilí ze strany policie a neonacistů, je jednoznačně odkazem na anarchistický diskurz. Policejní brutalita a taktéž útoky neonacistů jsou stálým tématem všech současných anarchistických webových stránek, diskusí a časopisů. V případě násilí motivovaného odlišnou sexuální orientací je takovýto příklad dosti zavádějící. Ale například *Antifašistická Akce* pravicové radikály velmi často spojuje (kromě rasismu a xenofobie) právě s homofobií a útoky na homosexuály.¹³¹ Nicméně použití tohoto přirovnání můžeme opět chápat jako snahu autorky o přiblížení otázky sexuality a sexuální orientace celému anarchistickému hnutí.

Za jednu z nejsilnějších forem diskriminace sexuálních menšin je skupinou chápána nemožnost adopce dítěte. Vendula, autorka článku s názvem *Chci dítě*, který se tomuto tématu věnuje, se podivuje nad tím, proč nemají homosexuálové stejná práva když „...každoročně vyplňují daňová přiznání a podíly svých hrubých mezd vzorně odevzdávají napospas státnímu korytu.“¹³² Expresivní výraz „státní koryto“ je opět odkazem k anarchismu.

„Stát se rodičem, jsem-li homosexuál/ka může být dost obtížné. Bylo by to méně obtížné bez překážek, jež poukazují na stále trvajících nadřazenost spojení muže a ženy. Možnost osvojení partnerova/čina potomka, možnost společné adopce a v neposlední řadě i umělého oplodnění by jistě mnohým z těch "čtyř procent" k tomu, aby mohli/y mít děti, po kterých touží, o jejichž rodičovství by se mohli/y dělit s někým, koho mají rádi/y.“¹³³

Otázka diskriminace sexuálních menšin se objevuje velmi často také v prostředí liberálního feminismu. Jak Česká ženská lobby, tak Gender Studies, o.p.s, se významně podílely na prosazení antidiskriminační legislativy v roce 2009. V otevřeném dopise ČŽL poslankyním a poslancům týkajícím se antidiskriminačního zákona se píše: *„Právo na rovné zacházení, které je pilířem moderní společnosti, patří k základním lidským právům každého člověka. S nikým by nemělo být zacházeno rozdílně pro jeho věk, pohlaví, barvu jeho kůže, zdravotní postižení, sexuální orientaci apod.“¹³⁴* objektem této legislativy byla diskriminace všeho druhu, ovšem už i poukázání na

¹³¹ Srov. Antifa: Atifašistická Akce. [online] Praha: Antifa [cit. 2014-05-02] Dostupný z WWW: <http://www.antifa.cz>

¹³² *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Duben 2008. č. 9. Str. 21

¹³³ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Duben 2008. č. 9. Str. 23

¹³⁴ Česká ženská lobby: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-05-02] Otevřený dopis ČŽL poslancům a poslankyním k antidiskriminační legislativě. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/novinky/33-1/otevreny-dopis-czl-poslancum-a-poslankynim-k-antidiskriminacni-legislative>

diskriminaci založenou na sexuální orientaci je důležité. Přijetí tohoto zákona bylo vnímáno jako veliký úspěch obou organizací.

Přesto se tématu homosexuality věnuje převážně pouze organizace Gender Studies. Organizací tvořený názorový portál současného feminismu *Feminismus.cz* se otázce homosexuality věnuje pravidelně.¹³⁵ Kromě otevření tématu odlišných sexuálních orientací a nabourávání tabu, která jsou s nimi spojena, si dala Gender Studies za úkol: „*podporu rodičovství gay a lesbických párů; rovné postavení rozličných forem partnerství, včetně registrovaného partnerství a manželství*“¹³⁶. Postavení sexuálních menšin ve společnosti se věnuje například zpravodaj Gender Studies *Rovné příležitosti do firem* č. 7/2009, tématu rodičovství homosexuálních párů je pak věnován článek v čísle 12/2011.¹³⁷

Gender Studies, o.p.s. si dokonce nechala zpracovat právní analýzu, která měla za úkol zjistit, zda není odmítání adopce dětí homosexuálním pářům protiprávní. Tisková zpráva o této analýze se objevila i na webových stránkách České ženské lobby pod názvem *Diskriminace zakotvená v zákoně*. Autorka Kristýna Ciprová mimo jiné konstatuje: „*Tato skutečnost [nemožnost adopce], která staví stejnopohlavní páry do pozice občanů druhé kategorie, je však v rozporu jak s Ústavním právem České republiky, tak s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Tato informace vychází z analýzy, kterou si nechalo Gender Studies, o.p.s. vypracovat právníkem Janem Wintrem.*“¹³⁸

Queer komunita

Existuje vůbec nějaká LGBT komunita, nebo homosexuální komunita? Jsou lidé stejné sexuální orientace opravdu stejní, mají stejné názory a požadavky? Osoby, jež se hlásí k subkultuře označované anglickým slovem *queer*, což v překladu znamená divný, tvrdí, že ne. Podle jejich názoru jsou všichni různí, a to nejen ve své sexuální orientaci, a každou různost je třeba respektovat. Původně, na sklonku 20. století, ale celkem

¹³⁵ Srov. např. *Feminismus: Gender Studies*, o.p.s. [online] Praha: Gender Studies. c2003 [cit. 2014-04-26] <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/odpovedi-na-otazky-o-sexualni-orientaci-a-homosexualite>

¹³⁶ Gender Studies o.p.s.: *Gender Studies*. [online] Praha: Gender Studies. c2008. [cit. 2014-04-26] Prohlášení Gender Studies. Dostupný z WWW: <http://www.genderstudies.cz/gender-studies/prohlaseni.shtml>

¹³⁷ *Rovné příležitosti do firem: Gender Studies*. [online] Praha: Gender Studies, o.p.s. c2008. [cit. 2014-05-02] Dostupný z WWW <http://zpravodaj.feminismus.cz/cz/cisla-casopisu/12-2011> ; <http://zpravodaj.feminismus.cz/cz/cisla-casopisu/07-2009>

jednotná komunita homosexuálů existovala (alespoň tedy v USA a západní Evropě). S rostoucím zájmem společnosti o sexuální menšiny se komunita začala štěpit.

Jak vysvětluje autorka článku o Queer komunitě v 8. čísle Přímé cesty: „V 90. letech se gay a lesbická komunita výrazně komercializovala a soustředila se stále více do speciálních barů, restaurací, obchodů, kaváren atd. Neoddílnou součástí image homosexuálů se stalo speciální drahé módní oblečení, doplňky a účesy. ... (Je ovšem nutno dodat, že tento byznys se orientuje mnohem více na gaye než na lesby, které se dosud nestaly terčem cílené marketingové kampaně. Důvodem je mimo jiné fakt, že mají nižší ekonomický potenciál než muži.) Následkem toho vývoje byla komunita výrazně narušena, neboť přístup do výše zmíněných podniků mají pochopitelně jen ti, kdo jsou finančně dobře zajištěni. Velká část gayů a leseb je tímto způsobem z komunity zcela vyloučena.“¹³⁹

Uvnitř této komunity, která se původně stavěla proti diskriminaci (nutno ale podotknout, že ne vždy proti všem formám diskriminace, velmi palčivá byla rasová otázka), se v průběhu její komercializace začaly objevovat nové formy diskriminace, mj. založené na sociálním postavení i pohlaví. Autorka poukazuje například i na problematiku legislativních změn: „Rovněž legislativní změny, jako například registrované partnerství, přinesly užitek jen části homosexuálů a naopak ještě zvýraznily propast mezi jednotlivými skupinami. Mohou z nich totiž profitovat jen ti, kdo se otevřeně hlásí ke své orientaci a navíc se maximálně přizpůsobují klasickému společenskému modelu. To znamená, že žijí v monogamním partnerském vztahu a mají stále zaměstnání a dostatečné příjmy.“¹⁴⁰

Jako Queer se začali označovat ti, kteří nesouhlasili se změnou, kterou komunita homosexuálů prošla, nebo jim vůbec nebyla umožněna účast na této změně. Queer se stalo spíše subkulturou a důvod, proč se na ni Anarchofeministická skupina zaměřuje, je nejspíše v tom, že je ideově blízká anarchismu a anarchistické scéně. Odmítá, společenské konvence, heteronormativitu, komercializaci homosexuality, odmítá například institut rodiny a snahu mnoha homosexuálních párů se mu přizpůsobit, odmítá moc a autoritu. Autorka článku popisuje Queer subkulturu následovně: „Je to určitý

¹³⁸ Česká ženská lobby: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-05-02] Diskriminace zakotvená v zákoně. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/tiskove-zpravy/49-7/diskriminace-zakotvena-v-zakone>

¹³⁹ Přímá cesta. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 10

¹⁴⁰ Přímá cesta. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 10

*radikální myšlenkový směr lidí, kteří jsou nebo spíš se snaží být proti sexismu, rasismu, homofobii a jsou "anti-macho".*¹⁴¹

Orientaci na Queer komunitu do velké části po zániku Anarchofeministické skupiny převzal časopis Bloody Mary, který se jí věnoval již předtím. Některé členky AFS do Bloody Mary přešly a orientují se především na toto téma. Queer tematika ale ovlivnila celou anarchistickou scénu. Na webových stránkách Československé anarchistické federace se pravidelně objevují pozvánky na Queer Pride a další akce, kterých se anarchistické organizace a skupiny účastní. Dokonce v srpnu roku 2011 vyšel queer speciál A-kontra s názvem *Milujeme lásku*, tentokrát již ne v podobě časopisu, ale spíše letáku. Organizace liberálního feminismu se na tuto tematiku nezaměřují prakticky vůbec, případně pouze informují o chystaných akcích typu Queer Pride.

Pedofilie

Dalším zajímavým a tabuizovaným tématem, kterému se Anarchofeministická skupina věnuje, je pedofilie. Jí je věnován další z článků 8. čísla *Přímé cesty*. Toto téma je o to zajímavější, že se mu nevěnují ani liberálně feministické organizace ani anarchistické časopisy. Tamara, autorka článku, si klade otázku, proč se o pedofilech mluví pouze jako o mužích. Domnívá se, že je to otázkou genderových stereotypů - ženu nikoho nenapadne z pedofilie podezírat. „*Od žen se očekává náklonnost k dětem, považuje se dokonce často za vrozenou. ... Pravděpodobně si to i méně žen uvědomí a do této škatulky se zařadí, protože jejich pedofilní chování nemusí nutně vybočovat z "normálu", tedy z role společností očekávanou.*“¹⁴²

Další ze zajímavých otázek, které autorka nastoluje, je otázka, zda je pedofilie nemocí. Zatímco dnes už ve většině společnosti převažuje názor, že různé sexuální orientace jsou přirozené, tedy není třeba je léčit, u pedofilie tento názor přetrvává. „*Je-li někdo spokojen s tím, jaký je, a žije spokojeně v souladu s ostatními na svém místě ve světě, může klidně psát levou rukou, mít krevní skupinu XXL, šest prstů na každé ruce, spát zavěšen nohama na stromě a povídat si s holuby, a nikdo to nemusí považovat za nemoc. Ovšem jakmile začne takový člověk mít ze své jinakosti trauma nebo se sousedi budou cítit obtěžováni, omezováni a ohroženi, vlastnosti se stanou nemocemi.*“¹⁴³ Jinými slovy nemoc považuje autorka pouze za sociální konstrukt, společnost si

¹⁴¹ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 11

¹⁴² *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 12

¹⁴³ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 13

stanovuje, co je považováno za vhodné a nevhodné a také sama společnost to může změnit.

Dalším stereotypem, který podle autorky ve spojení s pedofilií přetrvává, je užívání termínu pedofilie jako synonyma pro sexuální zneužívání dětí. Autor článku *Pornografie: pro a proti*, který by otištěn v druhém čísle *Přímé cesty*, Vlastimil Svoboda, tvrdí, že většina pedofilů se za celý svůj život dětí nedotkne a ubližování dětem je proti všem jejich zásadám. Sadisté jsou ostatními pedofily zavržováni.¹⁴⁴ Pedofilové se sami stávají oběťmi své orientace, protože nemají zákonnou možnost svým touhám vyhovět. Tamara, autorka článku o pedofilii, podotýká, že žádná sexuální orientace by neměla být chápána jako špatná. Cokoliv, co člověk postupuje dobrovolně a na základě svobodného rozhodnutí by mělo být vnímáno jako správné. Ovšem, jak sama autorka přiznává, je těžké si představit, že by mohlo dítě podstoupit jakoukoliv sexuální aktivitu na základě svobodného rozhodnutí, jestliže ještě nedosáhlo plného vývoje. Otázka hranice, kdy už je dítě k takovému rozhodnutí vyspělé, je taktéž dost spekulativní a nejspíš by se odlišovala v různých kulturách. Často se rané sexuální zkušenosti dětí považují za trauma a okolnost narušující jejich budoucí vývoj, to se však autorka snaží zpochybnit, když tvrdí, že „trauma dítěte ze sexuálního kontaktu je též kulturně podmíněno, stejně jako vše, co daná kultura tabuizuje.“¹⁴⁵

Ve zpracování tohoto tématu se znovu jasně propojuje feministický přístup, tedy např. hledání genderových stereotypů a nerovností mezi gendery, a zároveň přístup anarchistický, tedy důraz na to, že každému by měla být dopřána svoboda a vše, co je vykonáváno všemi zúčastněnými dobrovolně a svobodně, by mělo být považováno za správné.

Pornografie

Na téma pedofilie jednoznačně navazuje téma pornografie. Pornografie, která by zobrazovala děti, je legislativně zakázána a její šíření je trestné, což opět znesnadňuje pedofilům život s jejich orientací. Vlastimil Svoboda, autor článku *Pornografie: pro a proti*, poukazuje na to, že pozornost, která je dnes dětské pornografii věnována, a její kriminalizace, jsou naprosto novým fenoménem. Dříve byla dětská pornografie, podle jeho názoru, sehnatelná a v některých zemích dokonce legální. Tvrdí, že tak striktní zákaz není otázkou ochrany dětí, ale pouze restrikcí ze strany státu. Podle jeho názoru,

¹⁴⁴ *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Březen 2002. č. 2. Str. 7

nemusí pornografie, která prezentuje děti, nutně dětem ubližovat - fotografie, která byla pořízena dobrovolně, už nikomu neublíží.¹⁴⁶

Anarchofeministický přístup k pornografii je, podle mínění autora, následovný: „*Je pravda, že pornografie jako taková je založena na moci, na submisivitě a dominanci. Domnívám se ale, že se jedná o jiný typ moci než tu, která nás všechny vede k poslušnosti nechat se vykořisťovat, k honbě za konzumem (který je skutečnou příčinou toho, proč se část žen účinkujících v pornografii následně cítí zneužitých – drahé oblečení, život v relativním přepychu a to za zlomek času, který by jinak strávila většinou ostatních druhů námezdní práce). Celý systém hierarchizované moci je nastaven k získávání nebo udržování privilegovaného postavení, submisivita a dominance v pornografii je ale nástrojem k navození sexuálního vzrušení. Pokud tak subjekty jednají ze své vlastní svobodné vůle, nevidím v celé věci problém, pokud nejednají, je potom pornografie jen černým kozlem shozeným z kostelní věže, na kterého byly předtím vloženy veškeré hříchy.*“¹⁴⁷

Pornografii autor článku hodnotí jako součást sexuality člověka, problémem ale je, podle něho, průmysl, který pornografii produkuje. Tento průmysl je ale opět pouze součástí špatného systému, který ho tvoří, totiž kapitalismu. Problémem pornografie je nedobrovolnost účasti při její výrobě a vykořisťování, které je s touto účastí spojeno, což je znovu čistě anarchistický úhel pohledu. Další negativa ale souvisí s genderem, v pornografii je převážně žena zobrazována v submisivním postavení, stejně tak jako především ženy bývají pornoprůmyslem zneužívány.

Volná láska

Uvnitř anarchistického hnutí a zcela určitě i uvnitř Anarchofeministické skupiny probíhala velmi zajímavá debata o pojmu volná láska, který je s anarchismem spjat již od 19. století. Debatu shrnula do článku v 8. čísle *Přímé cesty* Marta Kolářová. Objevují se dva základní přístupy – volná láska jako promiskuita, případně nemonogamní vztah, nebo jako rovnocenný, stereotypy nezátížený monogamní partnerský vztah.¹⁴⁸ Oba dva tyto přístupy se v *Přímé cestě* objevují, proto lze předpokládat, že skupina v tomto případě nezastávala jednotný názor.

¹⁴⁵ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 13

¹⁴⁶ *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Březen 2002. č. 2. Str. 7,8

¹⁴⁷ *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Březen 2002. č. 2. Str. 6

¹⁴⁸ Srov. *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 8

Jedním z kritiků monogamního vztahu je autor Matěj, ten o něm ve svém článku z *Přímé cesty Sex jako hra* píše: „*A přitom se skutečně nejedná o nic jiného než pozůstatek středověké křesťanské touhy svázat sexuální tvořivost a orientace společnosti na soukromé vlastnictví, které se takto promítá i do vztahů. Klasický monogamní partnerský vztah je tedy ve své podstatě pouze institucí zajišťující kontrolu nad vzájemným vlastnictvím pohlavních orgánů. Nic jiného pak nemůže vyvolávat žárlivost, ten chorobný majetnický záchvat, tak snadno jako překročení tohoto vlastnického práva (tedy nevěra).*“¹⁴⁹ Použití pojmů jako *instituce, soukromé vlastnictví* atd. nás opět odkazuje na anarchistický diskurz.

Diskutující ženy v internetové diskusi, kterou cituje Marta Kolářová ve svém článku, připomenuly, že v anarchistickém hnutí stále platí genderové stereotypy, které se právě i volné lásky týkají. „*Podle diskutujících žen stále platí dvojí morálka, že muž s mnoha partnerkami je borec, zatímco žena děvka.*“¹⁵⁰ Další zajímavý názor prezentovala další diskutující, která tvrdila, že volná láska je v podstatě individualistický, buržoazní přežitek - touha mít všechno a ničeho se nemuset vzdát, který by anarchisté neměli podporovat, ale bojkotovat.¹⁵¹

Podle Kolářové byla nejdůležitějším tématem diskuse svoboda. Všichni se shodli na tom, že zásadní je svobodné rozhodnutí zúčastněných a jejich souhlas, přípustné je tedy cokoli, na čem se účastníci shodnou. Kolářová ale namítá, že nikdo z diskutujících neotevřel téma rovnosti ve vztahu. „*Domnívám se, že volná láska bez rovnosti a odpovědnosti je špatná, je to pouhý hédonismus a dovedení individualismu na krajní mez. To už ale pak není anarchismus ale liberalismus.*“¹⁵²

Již zmíněný autor článku z 9. čísla *Přímé cesty* Matěj se také věnuje genderovým stereotypům, které sexualitu svazují. „*I když se situace hodně změnila, tak je stále mnoho žen, které mají sex pouze proto, že to po nich muži chtějí a samy z něj valného potěšení nemají, lidé orientovaní jinak než striktně heterosexuálně nemají ve společnosti žádnou podporu a sexuální ikonografie hlásá dělení žen na Madony a děvky. Patriarchální pornografie ovládá veřejný prostor a mnoho mužů se chová, jako by ženy byly pouze prostředkem k jejich vlastnímu uspokojení.*“¹⁵³ Stereotypy, které sexualitu omezují, Matěj označuje za dílo patriarchátu, zároveň ale poukazuje na to, že mnohé

¹⁴⁹ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Duben 2008. č. 9. Str. 37

¹⁵⁰ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 8

¹⁵¹ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 8

¹⁵² *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8. Str. 9

¹⁵³ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Duben 2008. č. 9. Str. 37

stereotypy pramení z tabuizace sexu, která je následkem křesťanství, čímž opět spojuje feministický diskurz s anarchistickým. Anarchistický diskurz ještě rozšiřuje, když přirovnává monogamní vztah k soukromému vlastnictví. „Z teoretického protimajetnického (mějme na paměti, že soukromé vlastnictví je krádež, a natož pak vlastnictví člověka!) hlediska by ideálem bylo soužití na principech volné lásky...“¹⁵⁴

Sexuální násilí

Tématu násilí na ženách věnovala Anarchofeministická skupina (tehdy ještě jako Feministická skupina 8. března) jeden z letáků vydaných k příležitosti Mezinárodního dne žen. „V souvislosti s touto akcí se zabýváme domácím násilím a obchodem se ženami/děťmi/mladistvími. Oběti domácího násilí nejsou jen ženy a děti, ale i muži. Domácí násilí můžeme ovlivňovat například výchovou v rodině a ve školách. Trh s lidským masem je o to závažnější, že tento druh násilí je ve svých formách více či méně propojen s ekonomickou a politickou mocí. Obchod s lidským masem lze potlačit pouze změnou stávajícího systému, jenž je založen na vykořisťování člověka člověkem.“¹⁵⁵

Obchod s lidským masem, který nejčastěji vyústí v prostituci, vnímá FS8B jako produkt kapitalistického systému, ve kterém movití využívají chudých. „Hlavní příčinou prostituce jsou velké sociální rozdíly, bída a nezaměstnanost, za kterou nenesou vinu. Oběťmi obchodu s lidmi jsou především ženy z chudých zemí.“¹⁵⁶ Prvkem, odkazujícím k ideologii anarchismu, je obviňování kapitalistického systému, ale mimo to tento leták poukazuje i na problematiku feminizace chudoby, což je jedno z velkých témat současného feminismu.

Kromě násilí páchaného na ženách, se FS8B zaměřila také na domácí násilí, které páchají ženy na mužích. „Například násilí páchané ženami na mužích má většinou citovou, sexuální a psychickou formu (pláč, obviňování, citové a sexuální vydírání,...). Fyzické napadání partnerů je doménou menšího procenta žen. Podle oficiálních výzkumů je fyzicky napadáno svými partnerkami/partnery jen 5% mužů. Jde o zapovězené téma - skutečná čísla jsou pravděpodobně mnohem vyšší.“¹⁵⁷ Toto téma není ještě ani dnes plně v povědomí společnosti a je stále tabu, proto je tento leták, stejně jako ostatní, které FS8B k MDŽ vydala, formován jako osvěta.

¹⁵⁴ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Duben 2008. č. 9. Str. 37

¹⁵⁵ leták *Násilí na ženách*: Feministická skupina 8. března, Praha, únor 2001. Dostupný také z WWW: <http://fs8brezna.ecn.cz/files/Nas%20na%20zen%2003-web.pdf>

¹⁵⁶ leták *Násilí na ženách*

¹⁵⁷ leták *Násilí na ženách*

Dalším tématem, které se objevuje jak v letáku na téma násilí na ženách tak v několika číslech *Přímé cesty*, je znásilnění. Tuto formu násilí na ženách odsuzuje celá redakce časopisu jakožto nejhorší možný násilný čin. V 9. čísle časopisu je prohlášení redakce k tomuto věnována celá poslední strana. V 8. čísle *Přímé cesty* se objevuje zpověď anarchistky, jíž znásilnil kamarád, taktéž člen antiautoritářského hnutí. Redakce prohlašuje, že je tato událost velice zasáhla, kritizuje, že se v anarchistickém hnutí objevuje nejen sexismus, ale i násilí vůči ženám, a vyzývá k naprosté netoleranci takových činů.¹⁵⁸

Vůbec první článek s ženskou tematikou, který se objevil v časopise *A-kontra*, se týkal právě sexuálního násilí a sexismu. Otištěn byl v čísle 10-13 ročníku 1992. Jeho autor Bergámo píše: „*Omezování, utlačování a zneužívání žen v rodinném životě, v otázkách vzdělání a pracovních příležitostí a jiných případech je jistě nesprávný ale já bych se chtěl rozepsat o otázce, která je nejen zneužíváním, ale i ponižováním žen. Chci psát o perverznosti, o propagaci sexu, celospolečenský holdování jednomu z nejhrubších chtíčů.*“¹⁵⁹

Jeho základním předpokladem je, že „*žádný sex není bezpečný*“, jakoukoliv sexuální aktivitu považuje za ponižování a vykořisťování ženy, které degraduje lásku. Kritizuje kampaně za antikoncepci, potraty, plánované rodičovství apod., jelikož ty jenom rozšiřují možnosti sexu. Volá po širším feministickém hnutí, které by se proti nadměrné sexualitě postavilo. Jeho přístup se ale nesetkal s kladnými reakcemi, hned pod tímto článkem je otištěna *Poznámka více méně redakční*, kterou sepsala Iva, která vystupuje proti Bergámovým návrhům na potlačení sexuality, neboť je přesvědčena, že to útlak a znevýhodnění žen nevyřeší, poukazuje na mnohé jiné diskriminace, jimž žena čelí a které nemají se sexem nic společného, za příklad dává domácí práce.¹⁶⁰ Důležité je, že tato reakce je vlastně první zmínkou o nerovném postavení žen v anarchistickém periodiku. Dalším neméně důležitým momentem je, že se jedná o odpověď ženy, která je zde uváděna nejen jako autorka, ale také jako členka redakce, ačkoliv Markéta Kolářová ve své knize *Protest proti globalizaci: Gender a feministická kritika* uvádí, že ženy do roku 2000 v anarchistických periodících fakticky vůbec nefigurovaly.¹⁶¹

¹⁵⁸ Srov. *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Říjen 2005. č. 8., *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Duben 2008. č. 9

¹⁵⁹ *A-kontra: zprávy alternativních aktivit*. 1992. 2. ročník. č. 10-13. Str. 4

¹⁶⁰ Srov. *A-kontra: zprávy alternativních aktivit*. 1992. 2. ročník. č. 10-13. Str. 5

¹⁶¹ Srov. Kolářová. 2009. Str. 159.

Téma sexismu se objevilo i v následujícím čísle A-kontra, Bergámo článek ještě rozšířil a následovala po něm ještě diskuse. Ovšem nutno podotknout, že opět na dlouhou dobu (do roku 2003) to bylo jediné řekněme feministické téma, které se v A-kontra objevilo.¹⁶² V prvním čísle A-kontra ročníku 2003 se objevil článek *Anarchismus a sex*, mezitím se objevil také článek o sexismu v časopise Existence v čísle 2/1998 *Sexismus a konvence* a v 5/1999 *Násilí v manželství*.

Na poli liberálního feminismu je násilí na ženách a především sexuální násilí jedním z nejdůležitějších témat. Gender studies o.p.s ve svém Prohlášení uvádí, že jednou z jejich zásad je „nulová tolerance k domácímu násilí, sexuálnímu obtěžování, zneužívání a obchodu s lidmi“. Gender Studies společně s brněnským občanským sdružením Persefona vytvořilo informační portál Stopznasilneni.cz. Na jeho stránkách se dočtete: „Znásilnění je trestný čin, který je v mnoha ohledech velmi specifický. Ačkoli se jedná o zločin, který je (po vraždě) označován za nejvíce zraňující, je mu (nejen) v českém kontextu věnováno velmi málo pozornosti. Výsledkem je malá podpora obětí znásilnění, zlehčování a bagatelizace dané problematiky, vytváření a udržování mýtů, které jednoznačně přispívají k dvojí viktimizaci obětí znásilnění.“¹⁶³ Právě na pomoc obětem znásilnění a jejich rodinným příslušníkům se obě organizace soustředí. Jejich prioritami jsou přímá podpora obětí, prevence porušování jejich práv a zároveň zvýšení povědomí společnosti o této problematice, stejně jako zvýšení citlivosti společnosti k obětem.

Česká ženská lobby se již o něco více zaměřuje právě i na obchod s lidským masem. Zaměření organizace na práva migrantek a příslušnic menšin to naznačuje. „Česká ženská lobby chápe obchod se ženami jako zásadní porušování lidských práv. Prostituce by neměla být spojována s termíny jako je „donucení“ či naopak „svobodná volba“. Vždy jde o relativní pojmy, které je nutné chápat v ekonomických, politických, sociálních a kulturních souvislostech. K ochraně žen je zapotřebí prosazovat různorodé strategie, které budou jak chránit práva žen, tak postihovat osoby, které ze sexuálního průmyslu těží. Česká ženská lobby také prosazuje přenesení zodpovědnosti na klienty žen. Práva žen by měla zahrnovat: přístup ke zdravotní péči, policejní ochranu, možnosti školení a vzdělávání, právní služby a právní zastupování včetně povolení k

¹⁶² V případě, že vynecháme upoutávku na nově vzniklý feministický fanzin Wicca a otištěnou diplomovou práci Simone W. (vydavatelky Wicca) na téma Obraz feminismu v českých médiích.

¹⁶³ Stop znásilnění: Gender Studies, o.p.s. + Persefona o.s. [online] Praha, Brno: Gender Studies, Persefona. [cit: 2014-05-02] O projektu. Dostupný také z WWW: <http://stopznasilneni.cz/cz/o-projektu>

*pobytu u žen z nečlenských zemí EU, podporu, poradenství a další služby dostupné všem ženám.*¹⁶⁴

Důležité je si uvědomit, že ČŽL neprosazuje zákaz prostituce, ale postih osob, které vytváří sexuální průmysl. Prostitutkám by podle jejich názoru měla být poskytnuta legislativní ochrana a právní odpovědnost by měla být přenesena na jejich klienty. Anarchofeministická skupina taktéž považuje prostitutky za oběti. Viníkem, podle jejího názoru, je ale celý kapitalistický systém, který je třeba změnit. Anarchofeminismus předpokládá, že ve společnosti, která by fungovala bez směnných vztahů, by prostituce vůbec neexistovala.

Postoj Anarchofeministické skupiny a organizací Gender Studies a České ženské lobby k násilí na ženách se mnoho neliší, vystupují vůči němu stejně razantně. Rozdíl tkví pouze v tom, že AFS ze své radikálně levicové pozice označuje za viníka celý politický systém. A ačkoliv se AFS vůči liberálně feministickým organizacím vymezuje, prohlašuje: „*I přes veškerou kritiku současné strategie nevládních organizací si uvědomujeme i kladnou stránku jejich působení. Jejich práce, především v sociální sféře (azylové domy, práce s oběťmi domácího násilí či obchodu se ženami), je v současnosti bohužel nenahraditelná, protože je velmi nízká solidarita mezi lidmi a neexistuje téměř žádná spolupráce na úrovni komunit.*“¹⁶⁵

2.2.3 Jazyk a stylistika

Další oblastí, kterou Anarchofeministická skupina vnímá jako pro ženy diskriminační, je jazyk. AFS klade značný důraz na feministickou lingvistiku. Odmítá používání generického maskulina¹⁶⁶ a nahrazuje ho *splittingem*, tedy používáním lomítek („*homosexuál/ka; osvojení partnerova/čina potomka; mohli/y mít děti; rádi/y.*“¹⁶⁷), případně použitím ženského i mužského rodu současně („*práce pro historiky a historičky*“¹⁶⁸). Genderově korektnímu jazyku je věnováno třetí číslo Přímé cesty *Žena v jazyce*. Jazyk, který používáme, označuje AFS za jazyk patriarchální.

¹⁶⁴ Česká ženská lobby: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-04-26] O České ženské lobby. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/o-ceske-zenske-lobby/>

¹⁶⁵ Leták – *Institucionální feminismus vs. anarchofeminismus*. Feministická skupina 8. března, Praha, únor 2001. Dostupný také z WWW: <http://fs8brezna.ecn.cz/files/Anafem%2004-web.pdf>

¹⁶⁶ Používání mužského rodu podstatných a přídavných jmen, zájmen a sloves v případě, že se promluva týká obou pohlaví.

¹⁶⁷ *Přímá cesta*. Anarchofeministická skupina. Duben 2008. č. 9. Str. 23

¹⁶⁸ *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Březen 2003. č. 4. Str. 4

„Pravda je, že když v patriarchátu žijeme, jak můžeme mluvit jiným než patriarchálním jazykem?“¹⁶⁹ V souladu s dalšími společenskými změnami, ke kterým dochází a které Anarchofeministická skupina prosazuje, se zasazuje právě i o proměnu jazyka na jazyk rovnoprávnější a citlivější.

Jak podotýká Marta Kolářová, používání ženských i mužských jazykových forem se stalo po roce 2001 také běžnou součástí anarchistického diskurzu.¹⁷⁰ Tedy v tomto především měly ženy autorky a aktivistky (mnohé z nich členky AFS) značný vliv na anarchistickou scénu, která genderově korektní vyjadřování přijala za své. Odklon od generického maskulina ale není absolutní, objevuje se v člancích, ale především na webových stránkách, dodnes.¹⁷¹

Česká ženská lobby vyžaduje důsledné užívání genderově korektního jazyka, alespoň tak to popisuje ve své publikaci *Prosazování genderové rovnosti: vybraná témata*.¹⁷² Používá především ženský a mužský rod podstatných jmen současně (muži a ženy, senioři a seniorky, občané a občanky¹⁷³), feministickou lingvistikou se však hlouběji nezabývá. Gender Studies o.p.s. taktéž důsledně používá genderově korektní jazyk, častěji už se setkáme i s použitím splittingu (*přednáškový cyklus zaměřený na zástupce/kyně státní správy a samosprávy, představitele/ky neziskových organizací, zaměstnance/kyně médií, politiky/političky a učitele/učitelky*)¹⁷⁴. Ačkoliv feministická lingvistika taktéž není oblastí, na kterou by se organizace soustředila, bylo na toto téma uspořádáno několik přednášek v letech 1999, 2001 a 2002.¹⁷⁵

Anarchofeministická skupina ve svých prohlášeních i člancích publikovaných v *Přímé cestě* důsledně mísí anarchistický a feministický diskurz. Z feminismu převzala samozřejmě hlavně orientaci na genderové nerovnosti (nerovnosti jako takové jsou zásadním tématem i pro anarchismus). Anarchistický diskurz připomínají především negativní pojmy jako *moc, autorita, stát, vykořisťování, instituce*, případně pozitivní

¹⁶⁹ *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Zář 2002. č. 3. Str. 4

¹⁷⁰ KOLÁŘOVÁ. 2009. Str. 170

¹⁷¹ Srov. *Československá anarchistická federace*. ČSAF. [online] Praha: ČSAF [cit. 2014-04-30] Dostupný z WWW: www.csaf.cz

¹⁷² *Gender Studies o.p.s.*: Gender Studies. [online] Praha: Gender Studies. c2008. [cit. 2014-04-26] Prosazování genderové rovnosti: vybraná témata. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/content/files/zlom%20cze.pdf>

¹⁷³ Srov. *Česká ženská lobby*: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-04-26] O České ženské lobby. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/o-ceske-zenske-lobby/>

¹⁷⁴ *Gender Studies o.p.s.*: Gender Studies. [online] Praha: Gender Studies. c2008. [cit. 2014-04-26] Historie Gender Studies, o.p.s. <http://www.genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>

¹⁷⁵ Srov. *Gender Studies o.p.s.*: Gender Studies. [online] Praha: Gender Studies. c2008. [cit. 2014-04-26] Archiv cyklu Úterky s Gender. http://www.genderstudies.cz/projekty/uterky_archiv.shtml

jako *svoboda, rovnost*. Pojmy, využívané především feminismem, které skupina převzala, jsou potom *patriarchát, soukromá x veřejná sféra, gender, případně dvojí směna*.

V časopise *Přímá cesta* a v *letácích* je ale patrný odlišný přístup k užívání pojmů. Zatímco v *letácích* jsou důsledně vysvětlovány jak pojmy spojené s anarchismem – autorita, moc, vykořisťování, tak s feminismem – gender, patriarchát atd. V časopisech se zpravidla vysvětlení dočkají pouze termíny spojené s feministickým diskurzem. Z toho můžeme vyvozovat, že byl časopis určen jinému publiku než *letáky*. Časopis byl povětšinou distribuován na anarchistické scéně a znalost toho prostředí a obsahu jednotlivých termínů se předpokládala. Naopak je v časopise kladen důraz na přiblížení feministických pojmů anarchistickým – poukázání na to, že vychází ze stejného předpokladu – svobody, rovnosti. To, že *letáky* a časopis byly určeny odlišnému publiku, mimo jiné potvrdila v rozhovoru Linda Sokačová.¹⁷⁶

Propojování slovní zásoby, která je s ideologiemi spjata, se názorně projevuje například v pátém čísle časopisu, kde skupina prezentuje, jakým způsobem patriarchát utlačuje muže, kterým vnucuje určité role bez možnosti svobodného rozhodnutí. „*Patriarchát totiž není to jediné, co člověka ničí. Kapitalismus z něj logicky těží a nerovnost mezi pohlavími jen nahrává nerovnosti mezi třídami. Proto naším cílem není zničit nadvládu mužů nad ženami, ale odstranit jakoukoli nadvládu nad člověkem. Stejně jako ale nestačí zbavit se patriarchátu, nestačí ani zaměřit se pouze na boj proti kapitalismu. Oba tyto prostředky nadvlády mohou totiž dost dobře fungovat i jeden bez druhého, a to nás stále nutí vést boj proti oběma najednou. Není to boj žen ani boj za ženy, je to boj za osvobození člověka bez ohledu na pohlaví a gender. Říkáme tomu anarchofeminismus.*“¹⁷⁷ Důraz, který skupina klade na vzájemné provázání kapitalismu a patriarchátu, můžeme označit za nejzákladnější ale taktéž nejdůležitější propojení ideologií anarchismu a feminismu.

Zároveň skupina používá termíny typické pro jednu či druhou ideologii v nových nebo neobvyklých spojeních, kterých jsme si mohli povšimnout již výše – patriarchát vykořisťuje, patriarchát je nelegitimní autorita. Je v tom ale patrná nerovnováha, častěji jsou použity výrazy anarchistického diskurzu ve feministických konotacích. Jako příklad je možné uvést kritiku přechylování ženských příjmení, kde autorka přirovnává příponu –ová k hierarchii a moci muže nad ženou. Nebo např.

¹⁷⁶ Srov. Příloha 1

článek rozebírající feminity a maskulinity vytvářené v médiích, především reklamách, kritizuje skrytý militarismus a nacionalismus, spojený s mužským genderem apod.¹⁷⁸ To znovu může být důkazem toho, že publikum, pro které byly časopisy určeny, bylo spojeno spíše s anarchistickou scénou a byla mu potřeba přiblížit feministická témata. Zároveň je možné na tomto místě předpokládat, že to nemuselo být nutně cílené, neboť většina autorů a autorek vycházela z antiautoritářského hnutí, takže jim takové pojmy byly vlastní.

Na závěr, Anarchofeministická skupina se vymezovala jak vůči určitým prvkům liberálního feminismu, tak vůči anarchismu. V soudobém anarchistickém hnutí kritizovala skupina hlavně nedostatečnou pozornost, kterou periodika i aktivisté samotní, věnovali společenským tématům, která skupina nazývá tématy feministickými (rodina, výchova, vzdělávání, sexualita a v neposlední řadě diskriminace žen). Navíc, jak sama skupina podotýká v letáku věnovaném rozdílu liberálního feminismu a anarchofeminismu: „*Velký přínos tohoto směru [rozuměj anarchofeminismu] spočívá v rozpoznání sexismu a diskriminace žen v rámci antiautoritářského hnutí. Anarchismus byl vždy proti autoritám, ale ne vždy proti sexismu.*“¹⁷⁹

Oproti tomu liberálnímu feminismu vyčítá AFS nepochopení podstaty původu diskriminace. „*Nesdílíme přesvědčení, že nerovné postavení žen lze vyřešit tzv. kapitalismem rovných příležitostí. Více žen ministryň, obchodnic a šéfek neodstraňuje hierarchii, kterou jako anarchofeministky a anarchofeministé zcela odmítáme. ... Nerovnosti, které plynou z kapitalismu a patriarchátu je nutno řešit společně, nejen ve veřejném, ale také v soukromém životě. Revoluční změny ve společnosti se nedají oddělovat od revoluce každodenního života.*“¹⁸⁰ „*Anarchofeminismu nejde o nahrazení mužské elity elitou ženskou, ale o její eliminaci. Vedle odstranění patriarchátu požaduje i odstranění státu a kapitalismu*“¹⁸¹

Ale ačkoliv se Anarchofeministická skupina vymezuje vůči soudobému anarchistickému hnutí i insitucionalizovanému feminismu, vzájemně se s nimi prolíná. Členky skupiny spolupracovaly jak s anarchistickými periodiky, s časopisem Existence

¹⁷⁷ *Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Říjen 2003. č. 5. Str. 3

¹⁷⁸ *Srov. Přímá cesta*. Feministická skupina 8. března. Září 2002. č. 3. Str. 16 a 19

¹⁷⁹ Leták - Institucionální feminismus vs. anarchofeminismus

¹⁸⁰ *Siréna: zpravodaj Feministické skupiny 8. března*. Feministická skupina 8. Března. 2002. 2. ročník. č. 4. Str. 1

¹⁸¹ Leták - Institucionální feminismus vs. anarchofeminismus

i A-kontra, tak i s Gender Studies o.p.s. Spolupráce fungovala obousměrně, například Ondřej Slačálek, dlouhodobý redaktor A-kontra, napsal několik článků do Přímé cesty. Přímá cesta byla distribuována v Knihovně Gender Studies apod. Ani liberální feminismus nebyl tak vzdálen od anarchistické scény, několik článků do časopisu A-kontra napsala například zakladatelka Gender Studies socioložka Jiřina Šiklová.

Víme, proč AFS vznikla, kladla si za úkol upoutat pozornost anarchistické scény na feministická témata a zároveň se snažila prezentovat jinou formu feminizmu, než která byla společnosti známá. Hrdě se hlásila k termínu feminismus, stejně jako obhajovala Mezinárodní den žen a zároveň se věnovala mnoha tématům, která byla chápána jako společenská tabu. Nevíme ale přesně, z jakého důvodu skupina zanikla. Můžeme předpokládat, že témata, kterými se zabývala, ještě zdaleka nebyla vyčerpána. Absorbovala tato témata jiná skupina? Inspirovala činnost AFS liberální feminismus nebo anarchistické hnutí? Linda Sokačová, bývalá členka AFS a socioložka, která se dodnes pohybuje v liberálně feministických organizacích, tvrdí že ano. „*Tyto skupiny [feministické skupiny na anarchistické scéně] ovlivnily především různé alternativní subkultury a hnutí a obohatily jejich činnost o feministické prvky a antisexistický přístup. Vedle toho otevřely nová témata a přístupy, které přispěly k rozvoji feministického hnutí a genderových studií v ČR.*“¹⁸²

Důkazem nám může být úplně nová podoba časopisu A-kontra od roku 2003, kde se „feministická“ témata objevují téměř v každém čísle a kde zároveň rostl počet žen autorek článků i členek redakce. V liberálně feministických organizacích můžeme spatřovat vliv AFS například v rostoucí podpoře LGBT komunity ze strany Gender Studies, o.p.s, nebo taktéž tiskové zprávy a pozvánky na akce subkultur, jako například Queer Pride. Jak ale Sokačová dodává v rozhovoru, jež jsem s ní vedla, opravdu zásadní dopad na liberální feminismus AFS neměla a například Gender studies, o.p.s. už od svého vzniku spolupracovala s různými lesbickými sdruženími.¹⁸³

¹⁸² Ciprová; Sokačová. 2009. Str. 99.

¹⁸³ Příloha č.1

Závěr

Anarchofeminismus se stejně jako ostatní ideologie vyvíjel v čase a některé otázky, které zdůrazňovala Emma Goldman, předchůdkyně ideologie, na počátku 20. století, už nejsou pro současnou českou Anarchofeministickou skupinu aktuální. Mezi taková témata patří především hlasovací právo pro ženy. Ale podstata této problematiky, tedy kritika přístupu liberálního feminismu je pevnou součástí ideologie. Anarchofeminismus kritizuje liberálně feministické organizace za nepochopení podstaty nerovností ve společnosti. V jeho pojetí jsou nerovnosti mezi muži a ženami dalším z rysů kapitalismu, který je chápán jako systém postavený na různých podobách nerovností. Proto stejným způsobem, jakým Emma Goldman kritizuje požadavek volebního práva pro ženy, tak česká Anarchofeministická skupina kritizuje snahu o vyšší zastoupení žen v řídicích funkcích a politice, jako ústupky systému, který je ze zásady špatný. AFS i Emma Goldman jsou přesvědčeny, že liberální feminismus je orientován protimužsky, a snaží se pouze nahradit maskulinní hierarchii feminní. Anarchofeminismus v obou podobách, které jsme si v práci představili, kritizuje oddělení emancipace ženy od celkové emancipace člověka jako takového.

Morálka, zásadní téma pro Emmu Goldman, také již v textech Anarchofeministické skupiny plně nerezonuje, AFS kritizuje pouze určité prvky jako heteronormativitu, genderové stereotypy a tak dále. Stejně ale odsuzují dvojí standart morálky, který ženu za sexuální zkušenosti odsuzuje, zatímco muže velebí. Jak Emma Goldman, tak Anarchofeministická skupina považují za důležitý stupeň vedoucí k osvobození člověka osvobození jeho sexuality. Goldman se věnovala hlavně možnostem žen svou sexualitu rozvíjet, přičemž za hlavní překážku rozvoje považovala manželství. To se již jako téma v časopise *Přímá cesta* prakticky neobjevuje, což lze přičíst především celkové proměně, kterou společnost v uplynulých sto letech prodělala.

Jsou naopak otázky, kterým se nevěnovala Emma Goldman, zato v ideologii AFS hrály zásadní roli. Nutno podotknout, že se většinou jedná o témata inspirovaná druhou, případně třetí vlnou feminismu jako problematika genderu, sexuální menšiny, feministická lingvistika nebo začlenění mužských studií. Nejvýznamnější z nich je potom nejspíše otázka sexuální orientace. Názor Emmy Goldman na homosexualitu není příliš jasný, každopádně předpokládala, že základem dobře fungující komunity je svobodný vztah ženy a muže. Anarchofeministická skupina odmítala heteronormativitu a heterosexismus, ale stejný důraz jako Goldman kladla na

dobrovolnost a svobodu ve vztahu. Pro vztah založený na rovnosti a svobodě používala Emma Goldman pojem volná láska. Jak jsme se ale dozvěděli z diskuse otištěné v 8. čísle časopisu *Přímá cesta*, ne všichni chápali tento pojem stejně jako Emma Goldman, pro mnoho anarchistů a anarchistek znamená spíše promiskuitní vztahy bez závazků, což by Goldman odmítala.

Dalším tématem, které více rezonuje v Anarchofeministické skupině je plánované rodičovství a otázka interrupcí. Víme, že téma plánovaného rodičovství a sexuální výchovy obecně bylo důležitým tématem i pro Emmu Goldman, ačkoliv mu nevěnovala žádný ze svých esejů, nejspíše díky velké kontroverzi a zároveň nebezpečí, které s tím bylo spojeno – Goldman byla za rozšiřování informací o plánovaném rodičovství a možnostech potratu zadržena policií. Společenská situace se za sto let od zadržení Emmy Goldman hodně proměnila, ale téma se v ideologii nestalo méně aktuálním. Ba naopak Anarchofeministická skupina silně obhajuje svobodnou volbu člověka a právo ženy rozhodovat o svém těle proti návrhům na opětovný zákaz interrupcí. Stejnou váhu také přičítá AFS sexuální výchově, s jejímž požadavkem přichází právě Emma Goldman.

Další téma, které zůstává aktuální i po sto letech je prostituce. Patrný je ale jemně odlišný přístup, zatímco Emma Goldman označuje za viníka prostituce morálku, AFS kapitalistický systém, založený na vykořisťování člověka. Tyto dvě pojetí se v žádném případě nevyklučují, Emma Goldman chápala morálku jako jednu z institucí státu a kapitalismu, tudíž vychází ze stejného přesvědčení. Souhlas panuje na tom, že prostitutky jsou oběti současného systému a neměly by být trestány, zároveň u obou přístupů převládá přesvědčení, že ve společnosti bez směných vztahů a hierarchie by prostituce neexistovala.

Jediné, v čem se opravdu zásadně liší pojetí Emmy Goldman a Anarchofeministické skupiny je představa odlišných ženských a mužských vlastností, která byla Emmě Goldman vlastní. Goldman kladla důraz na to, co považovala za přirozené ženám, především lásku, cit a mateřství. Ačkoliv AFS taktéž klade důraz na mateřství a výchovu dětí všeobecně, odmítá jakoukoliv generalizaci. AFS se věnuje tématu otcovství a odmítá představu, že by žena měla být k rodičovství nějak zvýhodněna oproti muži. Ačkoliv se Goldman na roli otců přímo nesoustředí, v žádném případě nepředpokládá, že by se o dítě měla starat pouze žena, naopak zdůrazňuje, že dítě potřebuje péči a lásku všech osob kolem sebe. Mimo jiné se taktéž dotýká otázky komunitní výchovy, na kterou se AFS soustředí.

Anarchofeministická skupina přímo přebírá rozšířenější pojetí anarchistického diskurzu, jaké Emma Goldman představila. Shodují se na tom, že rodina je institucí státu, AFS ji označuje navíc za instituci patriarchátu. Termín patriarchát Goldman nepoužívala, avšak byla přesvědčena, že stát a kapitalismus jsou systémy vytvořené na základě hierarchie, které dominují muži. K inspiraci Emmou Goldman se samozřejmě Anarchofeministická skupina hlásila, v časopise *Přímá cesta* bylo otištěno několik článků popisujících její životní příběh i politické názory. Stejně tak se Emmě Goldman věnovala i anarchistická scéna celá, několik článků bylo otištěno v časopise *A-kontra* i *Existence*. Odkaz na Emmu Goldman se často ukrývá v parafrázi jejího nejznámějšího výroku: „Pokud v té revoluci nesmím tancovat, není to moje revoluce“. Například v 7. čísle *Přímé cesty* se objevuje článek s názvem *Pokud nebudu moci hrát fotbal, nebude to moje revoluce*.

Původní hypotéza předpokládala, že budou určitá témata, typická pro anarchismus či feminismus, kterým se anarchofeminismus nevěnuje. Ačkoliv u liberálního feminismu se to potvrdilo (AFS se vůbec nevěnuje otázkám přístupu žen do politiky, platovým podmínkám žen a celkově jejich diskriminaci na trhu práce, Emma Goldman zase opovrhne hlasovacím právem pro ženy), u anarchistických témat takto jasný záměr vidět není.

Emma Goldman se na rozdíl od jiných ideologů soudobého anarchismu nezaměřuje tak silně na revoluci a život po ní, spíše se orientuje na soudobou společnost, na to, co je třeba udělat ještě před tím, než revoluce nastane. Postupem času opouští představu přímé akce a násilného boje a obrací se spíše k osvětě a agitaci. Zastává názor, pro nějž se v budoucnu v anarchistickém diskurzu ustálí výraz „revoluce všedního dne“. Právě na revoluci všedního dne klade Anarchofeministická skupina silný důraz. Jak členky a členové podotýkají nelze pouze čekat na příchod revoluce, je potřeba změnit nejprve vlastní jednání a chápání světa, proto se soustředují především na společenská témata, která je možné ovlivnit vlastním chováním. K tomu účelu používají i známé heslo druhé vlny feminismu „osobní je politické“ v obráceném pořadí, tedy „politické je osobní“, aby přiměli každého chovat se v osobním životě podle zásad, které zastává v životě politickém. To je výčitka směřující především k anarchistickému hnutí, které AFS kritizuje za to, že ve skutečnosti nedodrhuje princip rovnosti, který hlásá.

Původním předpokladem bylo, že se Anarchofeministická skupina bude vyhýbat určitým tématům, která zdůrazňuje současná anarchistická scéna, jako například

antifašismus. Navzdory tomu bylo tématu boje pro fašismu věnováno celé jedno číslo *Přímé cesty*, ve kterém byl kladen důraz především na to, že i ženy jsou schopny boje a měly by se do toho současného zapojit. Zároveň bylo cílem skupiny poukázat na to, jakou roli ženy měly v minulosti v mnoha konfliktech. V dalších číslech časopisu se však skupina k tomuto tématu nevrací ani se neobjevují výzvy k zapojení se do militantních skupin a akcí. Skupina se spíše orientuje na osvětu a diskusi, což opět připomíná přístup Emmy Goldman. Začlenění tématu antifašismu a otevřeného boje mezi témata skupiny můžeme opět vnímat jako snahu o ovlivnění pohledu na ženy v anarchistickém hnutí a také snahu poukázat na to, že cílem AFS není vyčlenění se z hnutí.

Následující prvky můžeme označit za spojující historickou i současnou fázi anarchofeminismu a tedy za základ ideologie samotné. Anarchofeminismus vychází z přesvědčení, že znevýhodnění žen pramení ze systému, který je založen na vykořisťování. I když oběťmi systému jsou všichni, ženy jsou znevýhodněny vícečetně. Proto je k odstranění znevýhodnění žen zapotřebí, aby byly odstraněny všechny diskriminace, to znamená celkovou proměnu společnosti – revoluci. Zároveň jsou ale problémy, kterým se musí čelit hned a které je možné řešit ještě před tím, než revoluce nastane. Předcházet revoluci by měly především změny v jednání a chování každého člověka, důsledné dodržování rovnosti a svobody. To by se mělo projevit především v osvobození sexuality, dodržování reprodukčních práv a důsledné neautoritářské výchově, která bude vést ke svobodnému rozvoji každého jedince.

Ideologie anarchofeminismu převzala z anarchismu především pohled na současný systém jako systém založený na vykořisťování druhých, z feminismu potom přesvědčení, že ženy jsou znevýhodněny podstatně více. Zatímco hodnotový systém převážně pramení z anarchismu, témata, kterým se anarchofeminismus věnuje, jsou inspirována především feminismem. To platí jak pro historickou, tak jeho současnou fázi. Je ale třeba si uvědomit, že dnes jsou ideologie čím dál více propojenější a že jak anarchismus, tak feminismus prošly mnoha změnami. U feminismu jsme již několikrát zmínili druhou a třetí vlnu, které přinesly řadu nových témat a přístupů, ale stejně tak řadou inovací prošel i anarchismus. Dnešní anarchismus už upouští od principu „přímé akce“ a nesoustředí se tolik na přípravu revoluce, ale spíše funguje v mezích „revoluce všedního dne“. Objevují se nová témata spojená například s ekologií, odporem ke globalizaci a konzumu, které vnímá jako nejpálčivější důsledky kapitalismu, a v neposlední řadě hraje velmi důležitou roli boj proti fašismu. Soudobý

anarchofeminismus přijímá nové podněty přicházející jak z diskurzu anarchického tak feministického, přesto stále platí, že se převážně soustřeďuje na témata feministická, která nazírá z anarchického pozice.

Summary

The basics of anarcha-feminism ideology lay in notion, that the disadvantage of women is one of different disadvantages in capitalistic society, but the disadvantage of women is bigger and deeper. Capitalism is seen as the main offender because it originates from exploitation. Anarcha-feminism stress that the only possibility, how to eliminate the discrimination of women, is to eliminate all kinds of discrimination, to change the system, to make a revolution. But still there are moments, which is possible to change before the revolution come. The Czech anarcha-feminist collective *Feministická skupina 8. Března/Anarchofeministická skupina* (8 March Feminist Group/Anarcha-feminist Group) and also Emma Goldman stress that is necessary to change everyone's behaviour before the revolution is possible. The main topics they focus on are liberation of sexuality, reproduction rights and modern education.

One of the main goals of the thesis was to describe the linkage of anarchism and feminism in ideology of Emma Goldman and Anarchofeministická skupina. They are mixing feminist and anarchist discourse consistently but usually both of them are using anarchist point of view on feminist topics. The ideology as well as the topics defer in time. Emma Goldman, founder of anarcha-feminism, is focused more on moral codes and morality or marriage. She is in opposition to liberal feminist demand - woman suffrage. The woman suffrage is not a topic for Anarchofeministická skupina anymore. But they use the same argument as Emma Goldman in opposition to other liberal feminist demands as for example affirmative action, workplace discrimination, job discrimination in the pay. The argument is, that concessions to the current system are just an attempt to exchange the masculine dominancy by feminine, they are not eliminating discrimination but they're involving new ones.

Použitá literatura

ATTON, Chris: *Alternative Media*. London: SAGE, 2002. ISBN: 978-0761967712

BACCHI, Carol Lee: *Same Difference. Feminism and Sexual Difference*. St Leonards, Australia: Allen & Unwin. 1990. ISBN: 0-04-442152-4.

CIPROVÁ, Kristýna; SOKAČOVÁ Linda: „Neziskové organizace působící v oblasti rovných příležitostí žen a mužů a feministický aktivismus.“ In: *Gender a demokracie. 1989-2009*. Praha: Gender studies o.p.s. 2009. ISBN: 80-86520-64-1

ENGELS, Bedřich. *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*. Praha: Nakladatelství tiskového výboru československé sociálně demokratické strany dělnické. 1920.

FAIRCLOUGH, Norman. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press. 1992. ISBN: 0745612180

HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk, 2008. 4. vydání. ISBN: 978-80-7380-137-3

CHARVÁT, Jan: *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál. 2007. ISBN: 978-80-7367-098-6

KOLÁŘOVÁ, Marta. „Princezny a bojovnice: ženský aktivismus v radikálních hnutích.“ Pp. 301-325 In Hašková, Hana; Křížková, Alena; Linková, Marcela (eds.): *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 2006. 331 s. ISBN 80-7330-087-7

KOLÁŘOVÁ, Marta. *Protest proti globalizaci. Gender a feministická kritika*. Praha: SLON. 2009. ISBN: 978-80-86429-96-0.

KROPOTKIN, Petr: *Anarchistická etika*. Olomouc: Votobia, 2000. ISBN: 80-7198-050-1.

ROWBOTHAM, Sheila. *Women in Movement. Feminism and Social Action*. New York: Routledge, 1992. ISBN: 0-415-90652-0.

ROWBOTHAM, Sheila: *Women, resistance and revolution. A history of women and revolution in modern world*. New York: Random House. 1974. ISBN: 0-394-71954-9.

SHULMAN, Alix Kates: „Emma Goldman’s Feminism: A Reappraisal“. In: *Red Emma Speaks: an Emma Goldman Reader*. Compiled and edited by Alix Kates Shulman. Third edition. Atlantic Highlands, NJ, USA: Humanities Press. 1998. ISBN: 1-57392-464-4.

WOLLSTONECRAFT, Mary: *Obhajoba práv žen*. In: Oates-Indruchová, Libora: *Dívčí válka s ideologií: klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: Sociologické nakladatelství. 1998. ISBN: 80-85850-67-2.

TOMEK, Václav; SLAČÁLEK, Ondřej. (2006a) *Anarchismus. Svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-781-2.

TOMEK, Václav; SLAČÁLEK, Ondřej. (2006b) *Průvodce anarchismem. Myšlenky, proudy, osobnosti*. Praha: Manibus Propriis. 2006. ISBN: 80-239-6409-7

TONKISS, Fran. „Analysing discourse“ In: Seale, Clive, (ed.) *Researching Society and Culture*. Sage, London, UK, 2004. Str. 245-260. ISBN: 9780761941972

Periodická literatura:

NAPUTI, Tiara: *Mujeres Libres: Identity Formation in Anarchist Spain. Conference Papers*. Austin, Texas: National Communication Association; 2008.

SOKAČOVÁ, Linda: *Český anarchofeminismus: proti hierarchii a privilegiím*. 2014 zatím nepublikováno

Alternativní média:

A-kontra: zprávy alternativních aktivit. NO! Ročník 1-18. 1991-2011.

Prímá cesta. Feministická skupina 8. března. Ročník 1-3. 2001-2003. č. 1-5.

Přímá cesta. Anarchofeministická skupina. Ročník 4-6. 2004-2008. č. 6-9.

Siréna: zpravodaj Feministické skupiny 8. března. Feministická skupina 8. března. 2002. 2. ročník. č. 4.

Letáky:

Institucionální feminismus vs. anarchofeminismus. Feministická skupina 8. března, Praha, únor 2001. Dostupný také z WWW: <http://fs8brezna.ecn.cz/files/Anafem%2004-web.pdf>

Násilí na ženách: Feministická skupina 8. března, Praha, únor 2001. Dostupný také z WWW: <http://fs8brezna.ecn.cz/files/Nas%20na%20zen%2003-web.pdf>

Internetové stránky:

Anarchofeministická skupina. Anarchofeministická skupina. [online] Praha: 2004. [cit. 2014-03-01] Kdo jsme? Anarchofeministická skupina. Dostupný z WWW: <http://fs8brezna.ecn.cz/files/wrv.html>

Anarchofeministická skupina: Anarchofeministická skupina. [online] Praha: AFS. c2002 [cit. 2014-05-04] Buďme pro svobodnou volbu! Dostupný z WWW: <http://anarchofeminismus.ecn.cz/files/prochoice02.html>

Antifa: Atifašistická Akce. [online] Praha: Antifa [cit. 2014-05-02] Dostupný z WWW: <http://www.antifa.cz>

Česká ženská lobby: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-04-26] O České ženské lobby. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/o-ceske-zenske-lobby/>

Česká ženská lobby: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-05-02] Otevřený dopis ČŽL poslancům a poslankyním k antidiskriminační legislativě. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/novinky/33-1/otevreny-dopis-czl-poslancum-a-poslankynim-k-antidiskriminacni-legislative>

Česká ženská lobby: Česká ženská lobby. [online] Praha: ČŽL. c2007-2014. [cit. 2014-05-02] Diskriminace zakotvená v zákoně. Dostupný z WWW: <http://www.czlobby.cz/tiskove-zpravy/49-7/diskriminace-zakotvena-v-zakone>

Československá anarchistická federace. ČSAF. [online] Praha: ČSAF [cit. 2014-04-30] Dostupný z WWW: www.csaf.cz "

Feminismus: Gender Studies, o.p.s. [online] Praha: Gender Studies. c2003 [cit. 2014-04-26] <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/odpovedi-na-otazky-o-sexualni-orientaci-a-homosexualite>

Gender Studies o.p.s.: Gender Studies. [online] Praha: Gender Studies. c2008. [cit. 2014-04-26] Prohlášení Gender Studies. Dostupný z WWW: <http://www.genderstudies.cz/gender-studies/prohlaseni.shtml>

Gender Studies o.p.s.: Gender Studies. [online] Praha: Gender Studies. c2008. [cit. 2014-04-26] Historie Gender Studies, o.p.s. Dostupný z WWW: < <http://www.genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>>

Gender Studies o.p.s.: Gender Studies. [online] Praha: Gender Studies. c2008. [cit. 2014-04-26] Archiv cyklu Úterky s Gender. http://www.genderstudies.cz/projekty/uterky_archiv.shtml

Rovné příležitosti do firem: Gender Studies. [online] Praha: Gender Studies, o.p.s. c2008. [cit. 2014-05-02] Dostupný z WWW: <http://zpravodaj.feminismus.cz/cz/cisla-casopisu/09-2006>

Stop znásilnění: Gender Studies, o.p.s. + Persefona o.s. [online] Praha, Brno: Gender Studies, Persefona. [cit. 2014-05-02] O projektu. Dostupný také z WWW: <http://stopznasilneni.cz/cz/o-projektu>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozhovor s Mgr. Lindou Sokačovou (text)

Přílohy

Příloha č. 1: Rozhovor s Mgr. Lindou Sokačovou (text)

Rozhovor 4. 5. 2014 13:30

Proč, podle vašeho názoru FS8B vznikla? Byla to snaha o větší pozornost pro feministická témata uvnitř anarchistické scény, nebo upozornění na sexismus uvnitř hnutí, nebo snaha prezentovat "jiný druh" feminismu celé společnosti?

LS: Šlo o oba směry - jednak upozornit na feministická témata uvnitř anarchistické scény a rovněž upozornit na nedostatečnost mainstreamového feminismu - který se zaměřoval a zaměřuje především na ženy ve střední třídě a ty, kterým se daří lépe a opomíjí sociálně vyloučené atd.

Komu byly určeny letáky tvořené k MDŽ a pro koho byl určen časopis? Liší se cílová skupina? Je určena Přímá cesta primárně anarchistům a anarchistkám?

LS: Letáky byly určeny pro širokou veřejnost, větší zaměřenost nebyla. Časopis byl hlavně pro anarchistickou a feministickou scénu....

Název Přímá cesta, proč byl vybrán? Je to nějaká analogie na "přímou akci"?

LS: Už si nepamatuju, prostě se hledal název a myslím, že s přímou akcí to nemělo nic společného.

Byly do roku 2000 ženy jako autorky v anarchistických časopisech odmítány nebo byla odmítána feministická témata?

LS: K odmítání žen autorek nedocházelo, témata feministická nebyla tolik častá, protože o ně nebyl zájem. Ne že by byla odmítána, ale spíš je moc lidí nenabízelo.

Ovlivnila podle Vás FS8B anarchistickou scénu i liberální feminismus?

LS: V něčem ano - řada lidí přešla do neziskového sektoru a ovlivňuje částečně jeho aktivity, ale zásadní dopad to nemělo.

Jaký je Váš názor na to, proč skupina zanikla - jsou ta témata vyčerpaná? Převzal je někdo jiný? Nebo je to otázka spíš osobních vztahů a generace?

LS: U konce skupiny jsem nebyla, nedokážu příliš odpovědět. Ale asi to bylo vyčerpání tématu, příliš úzké propojení s FAS, které řadu lidí odradilo od spolupráce s AFS a také určitě sektářství, kt. hodně souviselo s FAS.

Gender Studies ve svém prohlášení podporuje mimo jiné možnost adopce dětí homosexuály a celkově LGBT komunitu. Byla v Gender Studies orientace na homosexuály vždy, již před vznikem FS8B, nebo se to proměnilo až s vaším příchodem?

LS: Myslím, že tato orientace tam byla vždy, GS už v 90. letech spolupracovalo s lesbickými skupinami a sdruženími.